

GÂND ROMÂNESC

No. 10-11

ANUL IV.

OCTOMVRIE-NOEMVRIE

1936

GÂND ROMÂNESC

ZECE ANI DELA MOARTEA LUI V. BOGREA*)

Când acum zece ani Universitatea din Cluj ducea la mormânt pe Vasile Bogrea, ea îngropa, odată cu trupul lui, liberat de chinurile unei îndelungate boli, atâtea speranțe ne'mplinite, atâtea desfătări spirituale. De-atunci, deși vremuri pline de griji, împărțite între teama unor zile mai rele decât cea de azi și lupta aprigă a fiecăruia în cercul strâmt al nevoilor lui, ne-au dat din ce în ce mai puțin libertatea să ne întoarcem gândul la cei care nu mai sunt printre noi; deși acea fatală uitare a morților, care începe a-și întinde vălul chiar din ziua dureroasă a despărțirii, când cei de pe urmă bulgări de pământ cad deasupra sicriului, s'a așternut și peste mormântul lui V. Bogrea, în inimile noastre amintirea lui nu s'a stâns, imaginea lui nu s'a întunecat nici o clipă. Cultul morților, poate cea mai frumoasă supraviețuire în conștiința noastră a vechilor religii păgâne, nu i-a lipsit, măcar din partea acelora, mai puțini, care i-au fost mai aproape.

De sigur, nu este vorba în acest cult de „neputincioase păreri de rău și de tânguiri de femeie“, cum zice Tacit¹⁾: e vorba de „contemplarea virtuților“²⁾ acelora care n'au trecut prin viață fără să lase după dâșii o amintire. Și este, fără 'ndoială, un semn de nobilă spiritualitate pentru un popor preamărirea acelor oameni care, poate desprețuind viața materială cu plăcerile ei trecătoare, poate, uneori, înfruntându-i durerile, își fac din înfrumusețarea ființei lor morale temeiul însuși al existenței lor.

Mulți din ascultătorii de astăzi își vor aduce aminte de omul mărunț și repede la mers, cu ochi vioi și scânteietori și, în vremea din urmă, cu o barbă de ascet umbrind fața lui palidă, pe care era întipărită o stoică înfrânare a durerilor unei boli mistuitoare: o mână de om din nordul Moldovei trecut, la începutul secolului, prin Iașii

*) Cuvântare rostită în Aula Universității în ziua de 25 Oct. a. c. la comemorarea lui V. Bogrea.

1) Taciti *De vita et moribus Iulii Agricolae*, XLVI.

2) *Idem*, ib.

unor vremuri mai bune decât acele de azi și, mai pe urmă, prin Berlinul de dinainte de războiu, unde putuse asculta pe ilustrul filolog clasic al Germaniei, Wilamowitz-Moellendorff.

V. Bogrea nu era însă discipulul unui maestru, ci al propriei lui curiozități de a cunoaște tot, a setei lui, niciodată potolite, de a sorbi învățătura dela izvoarele ei autentice: *iuvabat integros accedere fontes*. Și aceasta cu o stăruință de benedictin care nu s'a lăsat biruită nici atunci când el „se strecura penibil printre durerile care nu-l lăsau decât pentru a reveni perfide și a roade ce mai rămăsese neatins în chinutul lui trup”¹⁾.

Generațiile nouă nu-l mai cunosc, nu-l mai pot cunoaște, fiindcă cea mai mare parte din activitatea așa de bogată pe care el a desfășurat-o mai ales la Cluj și în Ardeal, a fost orală: profesorul de filologie clasică — și priceperea ca și talentul lui era tot așa de mare în tot domeniul filologiei și al literaturii — n' apucase a-și închea cunoștințele lui cele întinse și personalitatea lui, înzestrată cu așa de minunate daruri, într'o operă; și, poate, structura lui intelectuală și exactitatea lui științifică peste măsură de minuțioasă l-ar fi făcut să mai amâne încă realizarea unei opere de sinteză.

Activitatea lui scrisă e împrăștiată prin reviste și extrase ori — într'o formă în cea mai mare parte neelaborată — în manuscrisele ce se păstrează la Institutul de Studii Clasice din Cluj, de multe ori în recensii sau note amănunțite care cuprind adesea sugestia și soluții originale. Cine răsfoiește acele articole, unele în *Dacoromania*, altele în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, altele, mai vechi, în *Neamul Românesc* sau prin revistele vremii, rămâne uimit de câtă erudiție era adunată în mintea așa de felurit împodobită a omului care părea că nu ceruse nimic altceva acestei vieți decât voluptatea cărții. De sigur îi ceruse prea mult: mâna de pământ s'a întors înainte de vreme în pământ.

Cel puțin articolele de care vorbim și în care, și de acum înainte, filologii și istoricii vor găsi o știință precisă, clădită pe cea mai nouă informație, documentată și riguroasă până la cel de pe urmă semn diacritic și până la virgula cea de pe urmă, acele articole se pot cunoaște. Ceea ce însă moartea a închis acum zece ani pentru totdeauna în sicriul în care Bogrea a fost adus dela Viena și ceea ce dar rămâne necunoscut și generațiilor tinere de azi și celor viitoare, este acea elocvență bogată, înflorită, plină de spirit și de farmec, în care cultura antică și cea modernă se topeau laolaltă, acea uimitoare va-

1) Dintr'o scrisoare adresată, cu câteva luni înainte de moarte, scriitorului acestor rânduri.

rietate de cunoștinți care izvorau din adâncurile minții lui în tot timpul vorbirii, acele împerecheri neașteptate de cuvinte ieșite dintr'o inteligență totdeauna în mișcare, acel cult pentru frumos și pentru idee care ridica, pe ascultătorii lui deasupra vulgarității contemporane, făcându-i să plutească, măcar câteva clipe, la o mare înălțime morală.

Dela această înălțime la care el însuși se ridicase, nimeni nu și-a dat seama mai bine decât el de nevoia instrucțiunii clasice în educația publică și privată, problemă care credem că interesează îndrumarea tineretului nostru în vremuri ca cele de azi, în care lipsa din ce în ce mai vădită a unor aspirațiuni ideale ajung să impună prejudicata desființării învățământului clasic uneori chiar oamenilor ce se pretind a fi culți. Nimeni la noi, după Odobescu, nu și-a dat seama mai bine decât Vasile Bogrea că omul moral în cel mai curat și mai nobil înțeles al cuvântului nu se poate forma decât printr'o instrucțiune literară clasică fără nici o mărginire și fără nici un gând ascuns, că numai aceasta poate crea acea elită intelectuală menită să fie de folos progresului general al societății. Nimeni n'a înțeles mai bine decât el nevoile morale și cele naționale pentru noi, Români, a unei astfel de instrucțiuni și nimeni n'a apărut acest punct de vedere cu mai multă temeinicie, talent și pasiune.

Cu toate aceste, Bogrea nu era un Ellen sau un Roman întârziat printre noi, un cetățean mai mult al Athenei sau al Romei vechi, un cărturar pedant și singuratic între cei patru pereți ai bibliotecii. Intinsul lui orizont literar îl făcea să fie nu numai omul unui trecut pe care mai mult decât oricine îl simțea cu adevărat, ci și omul prezentului celui mai nou.

Dacă în domeniul filologiei clasice V. Bogrea aducea cunoștința adâncă a limbilor vechi, el aducea și înțelegerea sensului artistic și moral al vieții antice, punându-le pe amândouă în serviciul nevoilor culturale prezente și viitoare. De aceea, el n'a înțeles clasicismul ca un „extract de trecut”, ci ca „un generos ferment de viață și un imens capital de experiență, pe care elita spirituală a omenirii antice îl pune la dispoziția generațiilor moderne spre a le feri de rătăcirii periculoase și a îndrepta activitatea lor creatoare în sensul unui maximum de splendoare și vitalitate, cum, până astăzi, singură cultura greco-romană a putut să-l atingă¹⁾).

Documentarea și ilustrarea acestei concepții V. Bogrea a făcut-o în mod strălucit în prelegerile, conferințele și convorbirile lui, iar

1) *Reflexii asupra anticlasicismului* de V. Bogrea, Cluj, 1926, p. 8.

în scris, prin acel memoriu redactat din însărcinarea Congresului filologilor români din București, cu prilejul proiectului de reformă a învățământului secundar din 1925, memoriu care este cea mai bine informată și cea mai entuziastă apologie a clasicismului în România¹⁾.

Mulțumită fericitei îmbinări a cunoașterii adânci și deopotrivă de solide și a culturii clasice și a celei moderne, V. Bogrea știa bine că, „în sufletul omenirii civilizate de azi circulă, vii, atâtea din elementele civilizației antice²⁾, el era convins că, dacă „tot ce precede actualitatea noastră“ ar fi „indiferent pentru cunoașterea și pătrunderea ei . . . , transportată în domeniul învățământului, o astfel de concepție ar însemna un dezastru, pentru că ea ar osândi spiritul tineretului la o deplorabilă superficialitate³⁾”; el declara, în sfârșit, cu revolta sufletului său adânc convins de ceea ce susține, că „ar fi o crimă și o rușine să atingem lumina gândului latin, preocupându-ne de umbra candelă ce luminează cea mai sfântă icoană din biserică sufletului românesc⁴⁾”. Și iată un pasaj de o dureroasă actualitate: . . . „niciodată, poate, mai mult ca acum, când valurile tulburi și însângerate ale anarhiei bat năvalnic în temeliiile organizațiilor de stat, iar urletele sinistre ale șacalilor comunismului se amestecă cu gemătul victimelor în concertul civilizației umane, n'a fost o mai imperioasă și urgentă nevoie de accentuarea aceluși mântuitor principiu de educație etică, politică și socială, care e spiritul de *disciplină* și *echitate* romană⁵⁾”.

Iată cum socotea V. Bogrea că se poate „asigura României întregite sufletul de care are nevoie viitorul ei național”. Viitorul național, căci despre acesta e vorba și la acesta se gândea el în toată acea plină de dragoste cercetare a limbii și a trecutului românesc.

Și nu este de mirare că V. Bogrea era însuflețit de ideea naționalistă: tânărul absolvent al liceului „Anastasia Bașotă” din Pomârla, venind pe la începutul secolului la Universitatea din Iași, nu fusese prins în mrejele acelor doctrine politice cu tendințe cosmopolite și pseudo-umanitariste, cum din nefericire, se lăsaseră prinși alți intelectuali din Iașul lui Eminescu și al lui Creangă, al lui Simeon Bărnuțiu și Vasile Conta. V. Bogrea îmbrățișase acel crez politic naționalist, în jurul căruia se strânseseră la Iași, pe vremea aceea, nu

1) *Pentru învățământul clasic* de V. Bogrea, Cluj, 1925.

2) *Op. cit.*, p. 4.

3) *Op. cit.*, p. 5.

4) *Op. cit.*, p. 6.

5) *Ibidem*, p. 7.

numai entuziaștii de-o clipă care aveau să-și trădeze în curând convingerile, ci și oamenii serioși care, ca V. Bogrea, aveau să rămână statornici, până la sfârșit, credinței lor.

La școala naționalistă dar, profesorul de mai târziu al Universității românești din Cluj a învățat care trebuie să-i fie misiunea. Și de aceea, în vreme ce alți foști discipuli ai aceluia crez își făceau socoteli personale, își satisfăceau ambiții deșerte, își puneau la cale reclama șgomotoasă a superficialității lor, V. Bogrea era, în Ardeal, purtătorul, erudit și entuziașt, al acelei „lumini a gândului latin“, pe care o împărțea tuturor cu dărnicie.

Cu dărnicie, căci dacă V. Bogrea a fost un erudit, un adevărat umanist, un îndrăgostit de amănuntul pierdut prin cărți vechi și nouă și cules cu hărnicie de albină (în vreme ce alții preferă să-ți arunce în ochi praful banalităților și locurilor comune, sub cuvânt că vor să plutească în sfera „ideilor generale“), el a fost darnic față de toți cu învățătura lui, câștigată în curs de ani grei de muncă și, în timpul din urmă, de cumplite și necurmute suferințe trupești. N'a fost, în adevăr, oraș în acest Ardeal, unde el să nu alerge, atunci când ar fi trebuit să-și păzească trupul plâpând de ghiarele neîndurate ale bolii; n'a fost chemare la care el să nu răspundă pentru a duce unui public totdeauna nerăbdător să-l asculte, o fărâmă din aurul talentului său, o clipă de înălțare sufletească, un cuvânt de îmbărbătare și de încredere în menirile neamului nostru.

Și ce neprețuit sfătuitor de orice clipă era V. Bogrea! La cine mai mult decât la dânsul ar fi putut alerga cineva, cu siguranța că va fi îndrumat pe calea celui mai nou adevăr științific, cu încrederea deplină că va găsi la el cea mai dreaptă prețuire pentru ceea ce putuse face?

De sigur este vrednic de toate părerile noastre de rău faptul că V. Bogrea a preferat mai mult să vorbească decât să scrie și că din miile de fișe, scrise mărunț și aproape nedescurcat, rămase de pe urma lui, cu greu s'ar putea închea ceva. Dar întrebăm: Despre cine se poate zice că a înfăptuit pe lumea aceasta tot ce a voit?

Car personne ici-bas ne termine et n'achève

. , , , ,
 , , , ,
 , , , ,

Tout commence en ce monde et tout finit ailleurs

zice cu drept cuvânt poetul¹⁾). Și întrebăm: pentru contemporanii lui Bogrea nu era o adevărată minune, o neprețuită desfătare

¹⁾ V. Hugo, *Tristesse d' Olympio*.

a spiritului ca, din acele fișe mărunte, să se înfiripeze, ca printr'o lucrare magică, toată acea revărsare de idei și de imagini, care făcea farmecul vorbirii lui? Iar pentru tinerețea de astăzi nu este o datorie a noastră, a celor care l-am cunoscut, să-l înfățișăm pe dânsul, în vremuri de destrămare a culturii și de dispreț al cărții, ca pe un strălucit exemplu al omului, de o înaltă valoare etică, pentru care adevărul a fost o pasiune și sacrificiul o datorie?

Este cel mai nobil omagiu pe care-l pot da toți aceia care, prețuindu-l și împărtășindu-se din darurile lui în timpul vieții, au datoriat să-i prețuiască, după moarte, memoria, ducând la mormântul lui, cu emoția recunoștinții pe care i-o datoresc, floarea albă a pietății.

T. A. NAUM

OBLIGAȚIUNEA OMULUI ACTUAL

Ou l'esprit humain est son propre sauveur,
ou l'humanité est perdue. (*J. Guéhenno, Conversion à l'humain*).

Sentimentul general că omul postbelic trăește o criză interioară ce pune în discuție fundamentele vieții sale de până acum, lipsa celui minimum de certitudine și securitate interioară ce permite omului să scape de propria sa desordine și chin, lipsa unui plan general de viață, în sfârșit, care să-i ordoneze existența, sunt semnele unei epoci pline de neliniște. A căuta, cu toată greutatea întreprinderii, pricinile acestei chinuitoare stări, a confrunta vechea ordine de viață cu formulele ce vor să pregătească o nouă ordine (de viață) în istoria omului, a găsi, și la aceasta este categoric obligat cu riscul salvării sale interioare, o formă de existență — este datoria cea mai urgentă a omului de azi.

Gânditori, foarte diferiți de altminteri, sunt de acord să proclame moartea unui tip de cultură în cadrele căreia omenirea ar fi trăit vreme de cinci secole. Creștini și colectivști denunță moartea culturii humaniste, a omului Renașterii. Și unii și alții propun o altă ordine de viață, alte formule de existență. Înainte de a le analiza, să căutăm o definiție a omului acestei culturi. Dificultatea unei astfel de întreprinderi nu poate scăpa nimănui și primejdia la care vagul unei formulări prea generale expune, este evidentă. Dar pentru nevoia unei lămuriri preliminare, acest procedeu, oricât de didactic, este necesar. Incercările deja făcute ne vor ajuta.

Emanuel Leroux, în raportul prezentat congresului Asociațiunii „Guillaume Budé” din 1932, secțiunea „Humanisme”¹⁾, reduce diferitele accepțiuni în care este întrebuințat termenul de humanism la două mai importante: 1) „uneori el desemnează o mișcare istorică determinată; 2) alteori, un oarecare sistem de valori estetice, etice,

1) Association Guillaume Budé: Congrès de Nîmes 30 Mars—2 Avril 1932, pg. 259.

pedagogice, filozofice, foarte variabil după autori". Intr'adevăr, numim humanism acea unică epocă de neo-păgânism, de viață și tinerete clocotitoare, de nesocotire a vechii discipline etice și intelectuale cu care evul mediu încătușase pe om, de multiplă curiozitate, de pasiune și ardoare, epocă ce a descoperit un nou om (cu ajutorul textelor greco-latine), o nouă lume (prin Cristof Columb), un nou univers (prin Copernicus). Este vorba de Renaștere și cuvântul învie nemăsurat mai mult imaginea unei lumi, pe care n'o poți închide în câteva linii.

Dar mai numim humanism, — și numai această accepțiune ne va interesa, — o concepțiune asupra omului, o atitudine spirituală, nu fără legătură istorică cu Renașterea, dar, desigur, un lucru deosebit. Printr'un eroic efort, a cărui continuitate timp de mii de ani constituie singura lui demnitate, omul, în luptă cu groaza, cu mitologiile, cu universul și cu slăbiciunea lui însăși, și-a creat o formă aparte între înger și animal (Ni ange, ni bête). Cea mai mare onoare a lui a fost să nu-și părăsească, oricât de amare vremurile, această fragilă formă, pentru una din cele două posibilități, egal de triste, egal de inumane. Cât de greu i-a fost să trăiască cu hotărîre la înălțimea sa, ne-o arată faptul că, atunci când cineva a realizat o astfel de viață, el a fost numit înțelept: „acea înțelepciune despre care Bossuet nu vorbea decât spre a o condamna și care este singura noastră speranță, singura noastră religieune"¹⁾. Antichitatea greco-romană a realizat o astfel de viață și, în orice caz, a creat o formă generală a omului, forma elenică a existenței. Omul Renașterii, omul timpurilor moderne a încercat să trăiască după aceeași formă. Dacă n'a reușit, dacă gânditorii contemporani nu obosesc a decreta moartea humanismului, este că nu s'a trăit humanist. Humanismul, adevăratul humanism este forma de viață a viitorului. . .

Deocamdată, să precizăm cele două accepțiuni ale termenului: 1) mișcare istorică, determinată în timp; 2) concepție de viață, formă generală de existență.

Nefiind o doctrină constituită, dela care să te reclami necontenit, definițiile date humanismului ca formă de existență sunt multiple. Acum câțiva ani, sub auspiciile revistei „Foi et Vie", s'a întreprins o anchetă asupra problemei în discuție. Au fost întrebate personalități dintre cele mai importante și mai diferite ca orientare spirituală și răspunsurile au fost publicate în volumul „Pour un humanisme nouveau". Una din întrebări (a XIII-a) a fost: „Cum să

¹⁾ J. Guéhenno, Caliban parle pg. 104.

concepem, în afara definițiilor deja date, idealul humanist?". Au răspuns la aceste întrebări personalități ca: H. Bremond, H. Boegner, Dietz, A. Ferrière, A. Loisy, J. Maritain etc., dar definițiile idealului humanist sunt așa de diferite, încât cu greu s'ar putea reduce la una singură. Incercarea făcută de P. Arbousse-Bastide¹⁾ duce la o definiție prea largă, iar rezerva ultimă e periculoasă, fiindcă tocmai credința că esențialul, salvarea stă în om și nu în afara lui caracterizează humanismul, în raport cu alte concepțiuni ale existenței.

În raportul lui Jean Thomas „Humanismul și timpurile moderne“, prezentat congresului din Nîmes 1932 al As. Guillaume Budé (p. 267—279), și în care acesta rezumă comunicarea lui Ramon Fernandez, sunt determinate cu mai multă precizie ideile ce compun noțiunea de humanism. Vom împrumuta acestui raport câteva propozițiuni, care fixează noțiunea și-o îngrădesc:

„Noțiunea de humanism a fost multă vreme asociată cu ideile de cultură și înțelepciune antică; humanismul nu mai poate fi menținut astăzi în cadrele sale istorice“. „Omul, individual sau colectiv, este sursa tuturor valorilor“. „Acest ideal (humanist) consistă în a se refuza în mod ferm oricărei explicațiuni a omului transcendentă omului. E legitim să vorbim aici de eroismul modestiei: modestie, pentru că principiile directoare ale vieții morale sunt aduse la înălțimea și la natura omului, eroism, fiindcă, urmând acestui ideal, noi renunțăm la sprijinul și consolațiunile și, deasemenea, la certitudinile de care omenirea se desparte cu greu“. „Orice humanism presupune o credință în permanența formelor mentale și fizice ale umanității“.

Cu un cuvânt, humanismul este credința în om, în posibilitățile sale de salvare, opus flagrant oricăror doctrine pentru care aceasta este exterioară. Creștinul așteaptă salvarea prin credință și cu ajutorul lui Dumnezeu, fără ca meritele personale să-i dea vreun drept la grație. „Faptele bune nu constituesc un merit (nimeni nu merită și nu poate merita mântuirea prin fapte omenesti)“ căci „harul rămâne un pur dar, un dar gratuit (gratia gratis data)“²⁾. Comunistul așteaptă salvarea, fericirea, dela împlinirea fatală a legi-

1) Pour un humanisme nouveau pg. 293: L'humanisme doit être l'idéal par lequel l'homme, d'une façon absolument désintéressé, s'efforce de tirer de lui l'essentiel et tout l'essentiel, réserve faite de savoir si cet essentiel est encore dans l'homme, ou bien hors de l'homme.

2) S. Bulgakoff, Ortodoxia pg. 136.

lor determinismului. Humanistul n'o aşteaptă dela nimeni, decât de la dânsul.

E o soartă de înalt tragism şi de eroism aceea a omului humanist, singurul erou veritabil. Înşelat de toate certitudinile mitologice pe care şi-a îmbarcat existenţa, prevenit împotriva marilor poveşti ca şi a consolărilor uşoare, având conştiinţa limitării sale, demnitatea modestă şi resignarea lucidă a condiţiunii sale, lipsit de fanatism şi exaltare, ca şi de scepticism pustiitor, plasat în realitatea firii sale, construind migălos şi subtil la crearea şi menţinerea aceluia „om” al vremii de azi. Într'o vreme în care formule tentante îl invită să-şi iasă din sine şi să se abandoneze unor credinţe ce fac din viaţă un mijloc de realizare a unor idealuri exterioare — supra- sau infraumane — el rezistă a-şi considera viaţa ca scop, având, cum spunea Kant despre artă, o finalitate proprie.

Humanismul, ca şi creştinismul şi comunismul, este universalist. Dar pe când creştinismul îşi întemeiază universalismul său pe credinţa că toţi oamenii sunt fiii aceluiaşi Dumnezeu şi, deci, fraţi, universalism greu de realizat atâta vreme cât vor exista oameni care să aibă şi alţi zei, pe când universalismul comunist este un universalism obligator, ca o urmare necesară, fatală a legilor materialismului istoric, universalism care nu poate avea adeziunea voluntară a omului şi care, deci, nu-l angajează decât prin ceea ce este material şi superficial într'însul, humanismul îşi fundamentează universalismul său pe conştiinţa unei structuri sufleteşti permanente, pe conştiinţa unui destin şi a unui scop comun.

„Homo sum et nil humani a me alienum puto” al lui Terentius nu trebuie să simbolizeze atât curiozitate şi interes pentru tot ceea ce e în legătură cu omul, o curiozitate care ar duce la un fel de enciclopedism fără adâncime, ci conştiinţa că, înainte de a fi orice, omul este om (homo sum), având un scop comun cu toţi oamenii. Pe această conştiinţă a unităţii umane, pe respectul şi interesul acordat oricărui semen („Une âme vaut une autre âme”), pe sentimentul confraternităţii şi iubirii de oameni este fundată ideea universalismului humanist. (În primele secole, lat. humanitas traduce grecescul filantropia).

Humanismul crede în raţiune, pe care o consideră, fără a condamna sau dispreţui însuşirile particulare, ca pe singurul mijloc capabil să creeze putinţa unei înţelegeri generale. Împotriva tuturor religiilor, artelor, sistemelor de morală şi obiceiurilor de viaţă care pot despărţi, raţiunea unifică, creind un limbaj de înţelegere universal. Fireşte, atacurile pragmatismului, bergsonismului, filosofiei

lui Nietzsche etc. au micșorat încrederea în regalitatea acestei „facultăți”. Să se observe însă, așa cum s'a spus adeseori, că neputința rațiunii a fost dovedită tot cu metodele ei. Creștinismul, este adevărat, se servește și el de rațiune. Poate că nu a existat epocă ce să fi folosit cu mai multă abilitate raționamentul decât școlastica. Filosofia, la modă în Apus, a Sf. Thoma d'Aquino este un monument al raționalismului școlastic și humanismul s'a manifestat la început, la finele sec. XV, ca o reacțiune împotriva teologiei școlastic-raționaliste, prin cultivarea științelor care aveau drept scop cunoașterea omului (de aici numele de humanism) și a universului¹⁾. Biserica romană mai ales a utilizat cu predilecție rațiunea. Creștinismul face însă din rațiune un mijloc pentru dovedirea unor adevăruri revelate și inatacabile, o pune în slujba teologiei și-i încâtușează libertatea. Pentru comunist ea nu contează, de îndată ce primatul economicului, credința în determinism îi reduce inițiativa și importanța. Pentru humanist, ea constituie însă singura putință de înțelegere universală. „Bacon dirait que cet intellect est une Idole. J'y consens, mais je n'ai pas trouvé de meilleure”²⁾.

Humanismul este în același timp personalist. El socoate că idealul omului este a-și fi transformat haosul interior într'o echilibrată unitate organică, după o normă care să respecte structura lui individuală și să o armonizeze cu cerințele moral-sociale. El tinde să facă din fiecare om o persoană, adică o realitate organică, individuală calitativă, cu cauzalitate internă și finalitate proprie, având o valoare în sine cu neputință de înfăptuit³⁾. Față de doctrinele cărora li se opune, humanismul este singura doctrină în mod deplin personalistă. Își însușește astfel vorbele lui Goethe: „personalitatea este bunul suprem”.

Comunismul este o civilizațiune cantitativă, o civilizațiune pe care idealul personalist n'o poate decât turbura. Credința în materialismul istoric care face din viața sufletească, individuală sau istorică, epifenomene ale jocului legilor economice, înlătură cu totul ideea de persoană așa cum s'a definit mai sus. „Legile generale, economice sau sociale, sunt totdeauna juste, în măsura în care noi demisionăm dela rolul nostru de oameni responsabili și creatori. Rigizarea lor măsoară exact degenerescența noastră”⁴⁾. Ele nu pot fi efi-

1) Fr. Funck — Brentano, La Renaissance pg. 78.

2) Paul Valéry, Variété I pg. 23.

3) Caracterele persoanei luate din R. Motru: Personalismul energetic pg. 110, după W. Stern-Person und Sache.

4) Denis de Rougemont, Politique de la personne pg. 43.

ciente decât în măsura în care încetăm de a mai fi oameni, în înțelesul idealului personalist. „Primatul economicului presupune o antropologie particulară, care consideră omul în ceea ce are mai animal, mai orbește supus naturii, și-i propune în același timp un ideal standard, abstract, despersonalizat și groaznic de monoton“¹⁾.

Același Denis de Rougemont, care face aceste îndreptățite observațiuni asupra comunismului, pe care însă, ca mulți dintre cugețătorii creștini de azi²⁾, îl consideră, după părerea noastră, în chipul cel mai eronat, ca ultima fază a unui humanism vidat de posibilitățile sale de creație, înlătură totdeodată și ideea că doctrina comunistă ar fi o doctrină revoluționară. De îndată ce, după logica determinismului, economicul crează istoria indiferent de om, intervenția acestuia este inutilă, destinul său hotărît, rolul său revoluționar exclus. Comunismul este, prin urmare, o doctrină antipersonalistă și, oricât ar părea de paradoxal, antirevoluționară. Creștinismul nu înlătură ideea de persoană, dar ea are aici un alt înțeles. Socotind viața drept o provizorie trecere, creștinismul pregătește credinciosului său o altă lume către care acesta tinde neconținut. Scopul lui este mântuirea și mântuirea este în dumnezeirea firii omenești. În acest elan supra-terestru, omul se detașează de legăturile ce i-ar îngreui ascensiunea, părăsește planul său de viață, devenind cetățeanul unui alt imperiu. Actul este sublim, dar supra-uman. Rupând fruntariile firii sale, nesocotind legile condițiunii sale printr'o sforțare de depășire a omenescului, omul își propune o țință care, atinsă, l-ar desființa. Creștinismul, realizat integral, ar distruge omul prin supraelevațiune; comunismul, prin abrutizare.

Opus acestora, humanismul, universalist, raționalist și personalist, este credința în om, în propriile sale forțe de salvare, sau, pentru a înlătura acest termen ce prejudecă asupra rostului său, de realizare.

La aceasta, majoritatea ideologilor creștini spun că principiul salvării omului trebuie să fie suprauman, că omul nu poate depăși omul, decât tinzând către un ideal plasat în afara și deasupra sa (obiectiv și transcendent), un ideal care să-l depășească. Omul nu se poate salva singur; trebuie ca din afară un braț să se întindă pentru aceasta³⁾. El nu poate, și imaginea o găsesc adeseori, să iasă din fântână, trăgându-se singur de păr⁴⁾. Idealul pe care omul și l-ar

1) Ibidem pg. 73.

2) Intre cei mai de seamă: Jacques Maritain și N. Berdiaeff.

3) Jacques Maritain, Théonas pg. 25.

4) Denis de Rougemont, Politique de la personne pg. 25.

propune, modelul către care ar tinde n'ar fi decât relativ, sortit dela naștere chiar degradării comune¹⁾. Omul nu se poate menține, bi-zuindu-se numai pe uman²⁾).

Înainte de a răspunde acestor obiecțiuni să se observe diferența adâncă între concepțiile în discuțiune. Aceasta face cu neputință compromisiul încercat al unui humanism creștin³⁾. Ar fi o construcție hibridă, o contradicție în termeni ce n'ar putea ființa fără trădare. Corectitudinea gândirii se opune la aceasta și e bine că, și dintr'o parte și dintr'alta, s'au făcut precizări necesare. (Vezi Guéhenno în „Caliban parle”, capitolul „Les faux sauveurs”; Ramon Fernandez în „Congrès de Nîmes” pg. 271: „toutes les tentatives passées ou à venir qui ont eu ou peuvent avoir pour but de concilier humanisme et christianisme n'ont et n'auront aucune chance d'aboutir”. Pe de altă parte Denis de Rougemont în „Politique de la personne” pg. 127: „l'humanisme c'est le péché même, si l'on peut définir le péché par la volonté, naturelle à l'homme, d'agir pour soi et non pour Dieu”. Dar mai vechiu decât toți aceștia, Tertullian: „Quid simile philosophus et Christianus, Graeciae discipulus et coeli?”).

Omul nu se poate salva singur? El nu poate să iasă din fântână, ca să reiau imaginea, trăgându-se singur de păr? Dar tocmai aici stă neînțelegerea asupra omului natural. Acesta nu este nici bun și fericit prin liberul exercițiu al instinctelor sale, după cum credea Rousseau, dar nici diminuat și păcătoșit prin conștiința nu știu cărui păcat originar. El nu întinde mâna spre certitudinile transcendente, fiindcă nu este convins că se află, prin faptul existenței chiar, într'o prăpastie cu atât mai adâncă cu cât ajutorul salvării trebuie să fie mai necesar. Pe de altă parte știe, dintr'o milenară și tristă experiență, că aceste certitudini sunt iluzorii.

Omul humanist are conștiința limitării sale, a fatalei incapacități de a depăși condiția lui și de a cuprinde absolutul. El a trăit momentul tragic când desnadejdea acestei limitări îi impunea sinuciderea sau îmbrățișarea unei credințe. Și într'un caz și într'altul, ar fi demisionat de la viață, de la viața sa. El consimte totuși să trăiască și acceptă această existență, fiindcă, pentru dânsul, o altă nu poate exista. Consimțământul acesta, resignarea aceasta lucidă, acceptarea condițiunii sale, sacrificiul, dureros, desigur, dar eroic, al himerelor pe care slăbiciunea omului le-a creat, curajul de a primi o astfel de

1) Ibidem pg. 23—24.

2) N. Berdiaeff, Un nouveau moyen — âge pg. 45.

3) O încercare, apreciabilă între altele, a făcut F. Charmot în L'humanisme et l'humain.

viață și de a se realiza într'însa constituiesc demnitatea și eroismul lui. Pot adăuga: puterea lui. Căci numai cine a fost slab și chinuit de întrebarea destinului său, numai acela poate, dacă nu a căzut, să-i fie stăpân. Este paradoxal dar nu mai puțin adevărat, că puterea lui o constituie tocmai conștiința slăbiciunii sale, curajul de a accepta viața. În limitele acestei condițiuni, va căuta el să-și creeze o existență la înălțimea sa.

Nici înger, nici bestie, ci om. Om, adică persoană ce-și modelează existența după un ideal general uman și și-o armonizează cu a semenilor săi, supus aceluiași eroic destin. Viața sa nu mai este materialul pe care diferite idealuri îl prelucrează în scopul lor, ci năzuința ce pornește din adâncul său de a schimba haosul în operă de artă. Căci la crearea acestui „rapid miracol” care este viața omului humanist vor prezida aceleași legi ca și la construirea unui poem. „Homo sum” este strigătul de confraternitate universală al omului humanist. Sunt adică, înainte de orice, om și frate, prin condamnarea la același destin al limitării, cu toți oamenii. Dar sunt în același timp frate cu ei prin eforturile pe care de atâta vreme le fac spre a nu intra în zoologie sau în paradis. Sunt frate cu ei prin bucuria transformării durerii în frumusețe, a vieții în operă de artă.

Fără îndoială, idealul acesta este greu de realizat și ținta propusă nu fascinează pe omul de sută. Fără să fie, teoretic, un ideal aristocratic, el este de fapt, prin greutatea înfăptuirii lui. Dar tocmai aceasta hrănește imboldul nobil al năzuinții și-i garantează demnitatea. Nu devii om, în înțelesul humanist al cuvântului, înscriindu-te în nu știu ce organizații, luând fericit cadența unei vieți greșite, sau executând formalități quasi-rituale, ci trăind dureroasa criză și biruind-o. Biruința aceasta asupra destinului, consimțământul acesta al vieții, sublima năzuință de a-i da un înalt rost uman sunt condițiile realizării humanismului. Tot ele crează și sentimentul adânc al fraternității. Suntem frați, fiindcă am trăit aceeași durere, am făcut același sacrificiu al adevărilor mitologice, am primit aceeași condițiune și i-am dat același scop.

Alte idealuri pot fi mai consistente și mai precise, în măsura în care sunt mai dogmatice. Rigoarea organizației lor, autoritatea lor imperativă explică și secretul șgomotosului lor succes. Turburat de spiritul său sau plictisit de disponibilitatea lui, omul de sută va fi totdeauna fericit să facă sacrificiul unei libertăți de pericolul căreia se teme, în favoarea unei discipline ce-l supune și întrebunțează. Deliciul sclavajului și siguranța strâmtă a fanatismului sunt o răsplată importantă a neînsemnatului sacrificiu consimțit. Este explicabilă

atunci autoritatea și prestigiul, puterea și mirajul exercitat de aceste doctrine asupra omului de rând.

Idealul humanist, dimpotrivă, este o formulă de viață personalistă în cadrul general uman. El nu are profeți nici instituții organizate, nu e agresiv și propagandist, nu se transformă în sistem politic sau social, nu este legat de viața nici unui regim și mai ales nu promite nici o fericire terestră sau postumă. El este o atitudine curajoasă și lucidă în fața existenței, este forma cea mai frumoasă de om, către care fiecare își îndreaptă năzuințele în chip propriu. Va fi deaceea imposibil să se determine cu strictețe planul de viață al omului humanist. Acest cadru e cu atât mai larg cu cât e mai general, cu atât mai puțin fix cu cât e mai capabil de a conține noi cuprinsuri.

Prin alcătuirea unei table de valori morale, de virtuți, antichitatea realizase o formă generală a omului. Creștinismul, deasemenea. Prin forța lucrurilor, astăzi, când interdependența forțelor spirituale, politice, economice crează un sistem mondial ce angajează orice ființă umană, când rapiditatea mijloacelor de comunicație lărgeste atât de mult orizontul și crează un interes atât de larg, când, mai mult ca totdeauna, se trăește sentimentul, încercat și în Renaștere, că lumea este mică (*Il mondo è poco*), va fi posibilă, va fi naturală crearea unei forme generale de existență, a unui model general uman.

Dealtminteri, nu este vorba să se aleagă între idealuri mai dogmatice, cu o putere imperativă mai mare. Omul de astăzi nu poate, fără să renunțe la sine, să aleagă altă cale decât a idealului humanist. Din dilema lui Guéhenno nu se poate ieși: sau spiritul uman este propriul său salvator, sau umanitatea este pierdută.

Impotriva acestui humanism, care încearcă să creeze pe singurul om demn de acest nume, se dau astăzi atacuri înverșunate. Niciodată nu s'a vorbit mai mult și din mai multe părți împotriva omului. Cele mai multe critici își alimentează însă argumentele dintr'o confuzie, ce trebuie înlăturată. Ele consideră cultura celor cinci secole, ce s'au scurs dela Renaștere, ca o cultură humanistă și, dovedind falimentul acestei culturi, proclamă moartea humanismului. Secolul al XIX-lea mai ales („le stupide XIX-e siècle") oferă ținta preferită a atacurilor. Fără să insist asupra acestei generalizări ușuratece, care închide cinci secole cu aspect foarte diferit într'o singură formulă, atrag atenția asupra unei metode de discuție, întrebuițată adesea de anumiți gânditori.

A boteza abuziv această cultură drept cultură humanistă, a-i găsi deficiențele și a-i arăta neputința, a părăsi planul istoric din

care ai scos aceste concluzii și a le transporta pe planul teoretic, probând acolo lipsa de rezistență a idealului humanist este a comite o dublă incorectitudine. Mai întâi, fiindcă nu poți caracteriza forțat o epocă atât de diversă cu un vocabul ce nu i se potrivește decât vag, și apoi, fiindcă nu poți confunda planurile de discuție, transportând concluziile scoase din planul concret, istoric, al contingențelor, în planul teoretic, al ideilor.

Unii gânditori care proclamă moartea idealului humanist¹⁾, găsesc că pricinile acestei crize fatale ar fi următoarele:

Prin lipsa unui principiu ordonator al existenței, al unui ideal care să coordoneze organic viața individuală cu viața socială și cea cosmică, a unei ținte supraindividuale către care să tindă, omul și-a întors privirile asupra sa și a căutat înăuntrul său norma directoare a vieții. Dar, dezertând de la rolul său spiritual, el nu putea găsi în sine decât ceea ce este material și uniform în existență. Rupând legăturile cu orice principiu spiritual, transcendent, omul și-a pierdut calitatea, culoarea și unicitatea sa. Elementul material al existenței este uniform și comun tuturor oamenilor. Prin fundamentarea vieții pe acest element, omul încetează de a mai fi o persoană; el devine o realitate cantitativă, un individ-număr, un individ-monedă. Individualismul modern n'ar fi decât consecința ruperii omului din realitatea cosmică și socială căreia aparținuse (până la Renaștere) și considerarea lui ca o realitate aparte. Acest individualism a dus la omul schematic, abstract al Revoluției. „Drepturile omului” consfințesc dreptul de existență al unui individ autoidolatrau, egoist și mic, lipsit de elan și înălțime. Ele trebuiau să ducă neapărat la micul burghez al secolului XIX-lea, obsedat de simțul conservării individuale, materialist până la ferocitate, practicând un ideal de bun traiu și siguranță confortabilă, disprețuind aventura gratuită și gestul eroic, dar dovedind un activism sgomotos și plin de agitație în slujba intereselor sale joase.

Individualismul, reducând omul la ceea ce este material și uniform, a născut și ideea egalității între oameni, a unei egalități între indivizi care, neputând privi la un cer comun, sunt siliți a comuna pe baza unor instincte comune. Consecințele cele mai directe ale individualismului sunt: materialismul (în filosofie) și socialismul (în ordine social-politică). Lipsit de un ideal spiritual, omul modern a acordat materiei autonomia și a făcut să depindă viața individuală și istoria de legile ei. Așa s'a născut doctrina materialismului economic.

1) Vezi mai ales: René Guénon, *La crise du monde moderne* și Berdiaeff, *op. cit.*

Printr'un proces ce pare paradoxal, individualismul a trebuit să sfârșească în colectivism. Lipsit de conștiința destinului său personal, al unicității sale, neputând suporta solitudinea, omul modern s'a abandonat vieții colective, devenind mai mult ca oricând animal social. El nu se mai poate suporta singur. La orice încercare de a intra în sine, îl așteaptă acolo adâncă disperare a goliciunii. Spre a scăpa, el e nevoit să fugă de sine, să se piardă în beția vieții colective. Așa s'ar explica anumite forme de gigantism social (St. Unite, Rusia), activismul exaltat, eroismul pueril al recordurilor, trista și niciodată potolită goană după senzațional și inedit, originalitatea cu orice preț, muzica și dansul după războiului. La aceasta se adaugă rolul nefast al mașinii în viața omului modern, tehnicizarea acestuia, reducerea valorii lui la randamentul său utilitar.

Cam acestea sunt criticile, ce se aduc omului epocii noastre și ele sunt cu totul întemeiate. Dar de aci până la a proclama moartea omului humanist e o mare distanță. Dacă omul modern trăește o criză periculoasă, ale cărei pricini sunt cele indicate mai sus, este tocmai fiindcă el a dezertat dela cultul personalității, a cărei realizare este pentru idealul humanist scopul suprem. Criza aceasta este reală și degradarea omului modern învederată, în măsura în care acesta s'a îndepărtat de humanism. Cultura modernă, de la Renaștere încoace, cu toate că a practicat unele valori humaniste, nu poate să fie considerată ca atare, tocmai din pricina părăsirii idealului personalității, care este, în acest sistem, rațiunea existenței omului.

Acest ideal rămâne deaceea un ideal al viitorului. „L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature; mais c'est un roseau pensant”. Oricât de slab, oricât de amenințat, oricât de degradat uneori, omul nu va înceta niciodată să cultive dorința de a fi „om”. Se va lăsa impresionat, poate, de sfinți, de eroi sau de monștri, va servi drept soclu al unor glorii trecătoare, dar, după ce beția va fi trecut, se va retrage în sine cu părerea de rău a trădării, cu regretul înșelării. El va relua munca de mii de ani începută, întreruptă și iarăși începută, a construirii sale. Va învăța să prețuiască inteligența, curajul și iubirea. Pot adăuga: răbdarea. Răbdarea de a te sili, zi de zi, să fii cât mai om, puterea de a te menține la înălțimea condiției tale. Va prețui, în sfârșit, ca pe cea mai aleasă dintre virtuți, o calitate simplă și adâncă, singura care-l „sfințește”: omenia.

Oedip, fiind întrebat de fiii săi care le poate fi rostul vieții, le răspunde¹⁾: „El este înaintea voastră, oricare ar fi el. Imi închipuesc,

1) André Gide, Oedipe pg. 79—80.

cu mult mai târziu, pământul acoperit de o umanitate descătușată, care va privi civilizația noastră de astăzi cu același ochiu cu care noi privim starea oamenilor la începutul trudnicului lor progres. Dacă eu am învins Sfinxul, n'am făcut-o ca voi să vă odihniți. . . Eu am înțeles, am fost singurul care am înțeles, că singurul cuvânt de trecere, pentru a nu fi devorat de Sfinx este „Omul”. Fără îndoială, trebuia puțin curaj pentru a spune cuvântul. Dar îl aveam gata, înainte de a fi auzit enigma, și puterea mea era că nu admiteam nici un alt răspuns, oricare ar fi putut fi întrebarea.

Căci să știți, copiii mei, că fiecare din noi, în tinerețe, întâlnește la începutul vieții sale un monstru, care-i pune în față o astfel de enigmă, că ne-ar putea împiedeca să înaintăm. Ei bine, copiii mei, dacă fiecăruia dintre voi Sfinxul acesta particular i-ar pune o întrebare diferită, fiți convinși că la fiecare dintre aceste întrebări răspunsul rămâne același; da, nu există decât un singur și același răspuns la aceste întrebări atât de diferite și acest răspuns unic este: Omul”.

Ca de atâtea ori în cursul sbuciumatei vieți a omului, sfinxul se ridică iarăși amenințător. El îmbracă diferite forme, dar sub toate aceste înfățișări ținta lui este aceeași: să devoreze pe vechiul și îndărătnicul său potrivnic. În fața lui, a primejdiei cu care amenință, datoria imperioasă a omului de azi este să rostească din nou vechiul cuvânt de trecere și de salvare și să facă dintr'însul ținta unei lupte înalte și nobile.

G. GUȚU

SÂNGE STRĂBUN

Când noaptea mi se lasă pe pleoapă,
Ursita zilei de-astăzi de-a apus,
Vuind mă fură vremea ca o apă
Și-o iau pe firul sângelui în sus.

Mijesc din umbră stepe nesfârșite . . .
Nechează 'n vântul zorilor un mânz.
Scad focuri. Corturi cad. Se sbat copite.
Deodată soarele pe sulii, dârz!

Deodată 'n mine tot vârtejul stepii,
Tot dorul meu în vântul ei răpit!
Vultanul, când l-au deșteptat sirepii,
Din ierburi, cu-aripi aprigi a sbucnit.

Strunindu-mi murgu'n loc, rămas cu palma
Deasupra ochilor, îi văd urcând
In soare aripa de foc, de-avalma
Cu sufletu-mi năvalnic și ne'nfrânt.

Și 'n urma lor, când i-am pierdut în zare,
Un chiot am svârlit așa păgân
Că peste țări și veacuri tot îmi pare
Că îmi aud năprasnicul stăpân.

FANTEZIE DE SEARĂ

— Hölderlin —

În fața colibei în umbră și liniște stă
Plugarul, cu sine 'mpăcat îi fumează vatra.
Găzduitor răsună pribeagului în
Pașnicul sat clopotul serii.

Cu bine se'ntorc corăbierii în port,
De parte'n cetăți descrește-a târgului
Veselă larmă; sub tăcutul frunzar
Prietenii gustă cină de suflet.

Dar eu încotro? Muritorii trăesc
Din răsplată și muncă; în trudă și-odihnă
Se bucur' cu toții; să doarmă de ce nu
Poate spinul în pieptu-mi nici când?

Pe cerul de seară Prier s'a deschis;
Nenumărați înfloresc trandafirii și'n liniște pare
Lumea de aur; o acolo mă luați,
Nori purpurii! și să pot colo sus

În flăcări și vânt să-mi destram durere și dor!
Dar, speriată de rușă nebună, îmi scapă
Vrăjirea; se 'ntunecă, singur
Sub ceruri, ca totdeauna, rămân.

Vino deci tu, somnule blând! prea multe cere
Iubirea; dar în sfârșit, tinerețe! te stingi și tu,
Neodihnit, pururi cu vise!
Senin și pace țu-duce vremea.

ION PILLAT

TINEREȚE

Rupți de oboseală și cu pantalonii mânjiți de noroiu, de prin râpile și coclaurile bătute cu grabă, o întreagă după amiază nu prea lungă și cenușie, excursioniștii Stavăr și Tomescu alungați de pe dâmburi de o ploaie mărunță, izbutiră să se aciuieze la cârciuma-han cu renume, La trei sarmale. Fiecare era cu tăgârța plină de victime recoltate de pela casele lor mărunte, umile și ascunse. În cutia metalică petrecută cu un șnur ce se prelungia pe după gâtul lui Toma, fojgăiau, printre plantele luate mai mult ca umplutură, hrană și suport vegetal, o mulțime de gănganii alese însă astfel ca să nu se vatăme reciproc — pentru indivizii suspecti și periculoși avea Toma, prin buzunări, alte cutii, foste tabachieri. Tăgârța lui Tică, erau hainele lui, care cuprindeau victima unică în ele, dusă și adusă cu mari greutate.

Cum ajunseră sub acoperiș, un fel de remiză de căruți de iarnă și local de vară între două ziduri a două clădiri, Tică se și trânti pe o bancă fără spetează, oftând spre ușurare:

— „Să mai prinzi și pe alții, pe hogaș dela Măcin ori dela Hârșova, să bată dealurile și să cerceteze chioarcele cu apă clocită”.

— „Lasă Tică” — îl privi cu dulceață Toma, care-și scotea tînicheaua ca să o așeze cu băgare de seamă sub bancă — „altădată iau și un car cu boi și te duc ca pe leneșul din poveste”.

Tică prevăzând că din vorbă n'are să iasă vre-o mulțumire pentru dânsul, se părăsi un moment cu spatele pe bancă, cu mâinile sub cap, cu picioarele dând pinteni golului de sub bancă, spre a executa un fel de gimnastică domoală pentru șale și genunchi, punctele mai greu încercate. Toma se băgă în cârciuma-băcănie și ceru o jumătate de vin, precum și lămuriri dela tejghetar care, în lipsă de clienți, își făcea de lucru să nu adoarmă cu capul pe masă, asupra curioasei numiri: „Trei Sarmale”. Băiatul apucă sticla, să o umple din o oală de pământ învelită cu un ștergar și îi răspunse că nu știe, că-i numai de un an acolo, că așa ceva nu l-a mai întreat nimeni, că

dacă era firma la „Doi Cocoși”, tot aceea era, tot Duminica se face alișveriş mai mare și că dacă vor să mănânce ceva, apoi tocmai sarmale să nu ceară, că n'au.

Lui Toma îi plăcu băiatul, dar nu și răspunsul, cugetând el că trebuie să aibă un înțeles mai adânc firma astfel intitulată. Se întoarse și-l clătină pe Tică:

— „Mă turistule, mănânci ceva?”

— „Mănânc, sigur, dar ce?” se 'nvioră Tică.

— „Aici numai sarmale au”.

— „Ei, asta-i!” — și, neîncrezător, Tică se ridică încet, ca să zărească fața zâmbăreață a băiatului cu jumătatea de vin într'o mână, cu sifonul în cealaltă și cu paharele îmbrăcându-i două degete.

— „Dar ce, au avut praznic azi și a mai rămas prisos? Adă, bre, o leacă de brânză și vreo ceapă verde”.

Toma întocmi, după ce clăti paharele după o metodă originală, punându-le gură la gură, câte un mișmaș, pe care-l dădură peste cap, oțărându-se amândoi.

— „Cam acru” — opiniă Tică.

— „Nu fii pretențios că astă toamnă au fost viile slabe, nu s'au copt deajuns strugurii pentru vulpile pofticioase”.

Venind băiatul cu brânză de puțină, Tică îl întrebă în batjocură:

— „Bre, dar voi vin aveți?” și gustând din brânză, adăugă „Tiii da sărată-i”.

— „Ăsta-i, domnule, de cel nou, de astă toamnă. Avem și vechiu de patru ani”.

— „Dacă nu-i acru, adă întâiu într'un pahar, de gustat”.

Toma, între timp, se apucase să care din brânză cu poftă, fără să mai caute nod în papură pâinei, cepei ori brânzei.

Pe un fund de pahar, în mâna băiatului intrat în funcțiune la doi clienți ca la opt, se zăria un lichid roșu închis. Tică, fără mare interes, gustă și-și schimbă figura imediat ce goli păhărelul.

— „Eh, parcă ar fi ceva” — ca să nu-l laude prea tare și să se mărească prețul, în capul teșghetarului — „adă o jumătate și cestălalt, vezi cât a rămas și socotește la urmă”.

Numai după ce bău un pahar de vin cumsecade începu și el să mănânce. Toma era gata mâncat și se uita nehotărît peste drum de cârciumă, unde se întindea o grădină toată înflorită. Sorbia, cu înghițituri mici, din vinul roșu care-i strecura o căldură plăcută în trupul obosit.

— „Hai noroc!” îndesi Tică, revenit la viață comodă și îmbel-

șugată — „dacă nu m'aș fi obosit prea tare, aș putea spune că am făcut o plimbare frumoasă”.

— „Cât cântărește oboseala? Un fleac de nimic. Tu nu ești obișnuit, nu ai plăcerea să umbli. Lipsa orașului te ostenește mai mult ca chilometrii bătuți. Dacă ai făcut o plimbare, două, trei și ai căscat bine ochii și urechile și nu gura, începi să înțelegi farmecul evadării în natura nefalsificată cu pavaje, gloată, cu fum și cu mizerii”.

— „Ei, hai să ne împăcăm” — zâmbi Tică, ciocnind paharul cu Toma care nu se împotrivi deloc.

După o scurtă tăcere dăruită vinului, pentru a pătrunde în măruntaie și sânge, Toma, cu sinceră părere de rău, spuse:

— „Păcat că n'a fost și Barbu; mai respira și el aer curat”.

Tică îi răspunse, ciocnind sticla goală:

— „Doar putea să vie și să nu improvizeze un motiv șubred ca acela. Mai adă, bre, o jumătate și plata” — spuse cu precauție, nu care cumva să innopteze acolo.

— „Tu, îi mai știi secretele?”.

— „Nu, fiindcă se ferește și nu spune nimic. Știi cum-i cu el? Ca și cu Hoffmann”.

— „Care Hoffmann?” — încreți Toma fruntea, gândindu-se la vreo cunoștință uitată.

— „Hoffmann din Povestirile lui Hoffmann. Un student veșnic îndrăgostit care-și povestește întâmplările. Prima lui dragoste fu o păpușă mecanică, care vorbea și dansa. La fel e și Virginia Berdeanu, care nici nu vorbește nici nu dansează, dar umblă mecanic și rece. A doua a fost o curtezană”.

Toma îl și văzu pe Barbu îmbrățișând o curtezană frumoasă, așa cum văzuse el pe niște tablouri vechi din casa lui bunicu său. Asculta avid, cu interes subiectiv și de viitor ușor realizabil, fără de calcule, numai prin metoda cufundării lichidului vin în corp — invers de cum făcea Arhimede. Intrebă cu grabă:

— „Curtezana lui Barbu? Unde? Care?”.

Lui Tică, văzându-l așa aiurit, amețit și interesat, îi veni să cârpească o minciună, să aibă ce râde de Toma; dar nu era momentul farselor. În vino veritas, era inevitabil, mai ales când trebuia să spună adevărurile cele mai intime, despre alții.

— „Nu bre, a lui Hoffmann. Dar dacă poveștile vor merge tot paralel, acum îi vine și lui Barbu rândul la o curtezană”.

— „Atunci noroc și în cinstea curtezanelor” gâlgâiră râzând și bând până la fund paharele.

— „Și altă dragoste a mai avut?” voi Toma să prelungească povestea.

— „A treia a fost o fată oftigoasă, care i-a murit în brațe” termină rece Tică.

Toma întristat ridică paharul și, bând fără chef, îndemnă:

— „Sănătate și drum bun, hai că se întunecă”.

Iși luară sculele, părăsiră cam greu scaunele-bănci, plătiră și plecară înfierbântați, cu gândurile mișunând fără nici o direcție, ca gândacii în torba metalică a lui Toma, și cu imaginea obsedantă a curtezanelor lui Hoffmann și Barbu. Pe drum cântară în unison niște melodii vechi auzite pela casele lor, depe când erau copii. Când ajunseră la marginea orașului, era întuneric deabinelea. Zărind prin strada Podul Roșu, la o cârciumă, o fată la tejghea, intrară să mai ia o jumătate, ca să ochiască fata cu insistență și pe tăcute. Tică chiar începuse a clipi ștregărește dintr'un ochiu, dar fata păstra mereu o figură zăhăroasă, așa cum o învățase patronul, ca să se vândă băutura și să nu se supere nimeni.

Plecară cu iluzia că, la urma urmei, n'au rămas în coada cuce-ritorilor de inimi și pot povesti și ei câte ceva. Dacă nu ar fi fost căptușiți, pe ambele părți ale pantalonilor, cu noroiu și încărcăți cu cutia lui Toma, modestul lor început s'ar fi transformat într'un chef la prima berărie din centru, cu prima bandă cunoscută întâlnită în cale. Când ajunseră la cămin, Ulmu nu era în cameră. Nu s'au mai ostenit să se mai ducă la cină, se culcară și adormiră curând.

V. VASILIU

MĂRGĂRIT ȘI KYRA KYRALINA

Tabloul 1

PĂCATUL LUI MĂRGĂRIT

Terasă deasupra mării dobrogene
în parcul curții regești. Vegetație. Răs-
cruce de drumuri. În dreapta fântână
orientală și bancă.

Scena I-a: Sosirea flăcăilor domnești.

Un flăcău (oprindu-și tovarășii care intră):

Opriți-vă pașii'n calea domnului!
Zi plină pe drumuri băturăm
cu-al nostru vânturat stăpân
în straie, — de colb îmbibate —
cu suflet amar și scrintit.

Alt flăcău:

Când suntem departe ne chiamă,
de-aproape ne vede tânjind,
și'n ochi nu ne gălgăie viața
sglobie cu-aceleași svâcniri.
Și mintea nici ea nu ne poartă
pe-aceleași egale cărări.

Alt flăcău:

Și totuși fală ni-i stăpânul și mândrie!
Și fără-a-i prinde rosturile ne e drag.
Ce tânăr e — ce sprinten — înțeleptul!
Blajin și-adesea vajnic și cald, deși stingher.
Când ochii lui își țes pânjeniușul
plutim cu sufletele 'n taină ca pe-o apă.

Toți flăcăii:

Slăvit ne fie domnul neprihănit și tânăr
și ochi și buze 'n fragedă lumină să-și adape!
Isbândă și lumină frământate-i mintea ne'ntinată
și'n trupul sfânt mijească domnescul rod de mâine!

Andrei (privind pe Mărgărit care vine pe drumul din stânga):

Dispare drumul dintre noi și el!

Anton (la fel):

Și ochii-l țin mai apropiată pradă!

Stan:

Și-l simți în brațe ne'ndoelnic dar!

Andrei:

I-aci!

Stan:

Sosește!

Anton:

Iată-l!

Intră Mărgărit cu oboseală și plin de plictis. Haine colbăite. Privirea răsucită 'n lăuntruț al ființei lui. Ceata se 'nchină. Dă mâna prietenește unora din tovarăși, bătându-i pe umeri.

Scena II-a: Sosirea lui Mărgărit.

Andrei (către Mărgărit, care a intrat):

Măria Ta! o cale searbădă'n minuni
ne-a scos în locul de popas acesta
la două palme de mărita curte.
Ești mulțumit de vânătoare, Doamne?

Mărgărit:

Sunt mulțumit de voi — prieteni!
Veniți! Dece sfială și codire?
Antoane! 'n ani ca mine de bogat?
Cu plete'n râu ca mine — Florea?
Cu inima flămândă — Stan — ca asta?
Andrei! cu marea-mi tulburare 'n suflet?

Veniți să vă strâng
la pieptu-mi pe toți
prieteni și soți
în viață și'n crâng!

Și visul tuturor
să fie visul meu —
aleanul ăsta greu
în toți găsească spor!

Scena III-a: Sosirea prinosurilor.

Andrei:

Stăpâne! 'n șir ne vine
prinosul astei zile pline.

Florile:

Noi suntem florile pe care
le culci — pe gânduri — la picioare.
Parfumul foilor ce ni se rup
l-am dăruit domnescului tău trup.

Păsările:

Noi suntem păsările cântătoare
ce-a vrut săgeata ta s'omoare
dar tăinuitul nostru cântec
răsune'n glasul tău descântec.

Fiarele:

În păduri printre tufe
și scorburi suntem fiare.
Urletul nostru spre soare
în pieptul tău să sufle.

Undele:

Unde sclipitoare
în trup de isvoare —
în trupul ău: răcoare
pe umbră ce moare.

Mărgărit (aspiră puternic întinzând brațele):

Parfumuri, râuri, sunete

lumină și cer și comori
cu cheia de aur vă'nchid de trei ori
în suflet cu ploaie și tunete.

Prieteni! vreau singur să fiu.
Mă doare clipa care'n dar mă cere.
În brațele-i suave și stinghere
m'aș vrea cu numai gândul gol și viu.

Flăcăii resemnați, ca și când s'ar fi așteptat, dau să plece
când intră Ion venind dela Curte, căutându-l pe Mărgărit. Ceata
se oprește o clipă s'asculte.

Ion:

Mă'nchin lui Mărgărit —
trimis de regele slăvit
care te vrea cu ceata de feciori
printre curtenii'n straiu de sărbători
întru întâmpinarea Kyrei Kyralina.
(către Mărgărit încet)
Și regele greu judecat-a vina
c'ai fost plecat la vânătoare
în ziua de obștească sărbătoare.

Mărgărit face semn flăcăilor că pot pleca.

Ceata flăcăilor:

Da! suntem de prisos — stăpâne!

Mărgărit (oprind pe Ion):

Dorit de gânduri tainice doar Ion rămâne.

Scena IV-a: (Vorbă între Mărgărit și Ion).

Ion:

Prea mult le lași pânjenis să-și țese.
Or gândurile-ades te fură ție însuți
de zei temeinici fără să te lege.

Mărgărit:

Mi-s gândurile când o rană — când pribege
prin țări deșerte pe sub cer de foc.
Nici știu de-mi țes o luminoasă taină
sau numai blestemată haină

de neînfrânt și aspru nenoroc.
 (rămâne pe gânduri apoi brusc)
 Și Kyra — Ioane?

Ion:

Chiar azi o cerem fiecărei clipe
 și veselia ta ar fi să țipe
 pe cheiu alături de bătrânul rege.

Mărgărit:

Nu — Ioane — nu! Mulțimea
 ar pune pată pe lumina mea.
 Dar tu — zău — mi'mplinește dorul
 și'ndreaptă-i într'aci piciorul,
 de'ndată ce-o sosi — ne-am înțeles?
 Iar Tatei spune-i vorbe într'ales.

Ion:

Prea bine, frate dornic
 o despărțită soră să-și revadă.
 O! de-ar putea de-acum — prea spornic
 amarul și nesomnul să-ți mai scadă!

Mărgărit:

N'o crede Ion! Prea gânduri
 și-acel ceva ce nu cutează gând să-mi fie
 m'or năpădi mai vîi cu valurile care
 mi-aduc pe Kyra — soră mie.

Dar lasă — du-te — și m'ascultă.

Ion:

Stăpâne multă pace și fericire multă!

Scena V-a: Gândurile lui Mărgărit în așteptarea Kyrei.

Mărgărit:

Nu mă'mparte ci m'adună — timp!
 Vindecă-mă, nu mă frânge — oră!
 Lumea toată'n inimă s'o simt
 eu — în jurul lumii toate — horă!

Cer! eu ți-am băut seninu 'ntreg,
 valurile toate ți-ai undit în mine — mare
 și prin codrii-am hoinărit la vânătoare,
 după chipuri care totul înțeleg.

Nu vreau ochilor aprinși — hotar!
 Nu vreau gândurilor arse — pază!
 Nu mă vreau tremurătoare rază
 peste searbădă genune de cleștar!

Cum vuetul și-iubește unduirea,
 cum strălucirile de aer se'ndrăgesc,
 eu dragostea-mi tocimesc în împlinirea
 mea cu un chip și candid și frățesc.

Scena VI-a: Intâlnirea.

Mărgărit: (zărind pe Kyra):

Vii pe dâra dorului meu, isbânditul, — Kyra!

Kyra:

Inrouată sunt de bucuria revederii — frate!

Mărgărit (îmbrățișând-o):

Kyra!

Kyra:

Mărgărit!
 abia sosită Ion îmi spuse ruga
 și făr'de 'ndemn am dat încoace fuga.

Mărgărit (privind-o cu luare aminte și admirație crescândă):

Albă ca spuma laptelui,
 ca trestia'n calea vântului
 mlădie și ușoară:
 ochilor limpede povară.
 Ochii tăi cu firea mă'mpacă.
 Moartea'n părul tău se 'neacă.
 Glasul tău: lunecare spre taină.
 Deșartă podoabă ți-e oricare haină.
 Tu toată: 'ntregire-a mea care
 geamăn ție — n'am spre tine cărare.

Kyra:

Ce vorbe-s Mărgărit aceste
tocmite ca o dragoste'n poveste.
Nu-mi sfredeli cu ochii bietul trup
și gândurile tale nici viespar, nici stup
să cate'n mine — soră — nu se cade!
Sunt frântă de netihnă. Ziua scade,
și după-o clipă vreau să ne'turnăm.

(Se-așează pe bancă. Mărgărit în genunchi. În timpul
povestirii Kyra se întinde cât lungul băncii):
Tot mai năstrușnic ești, mai fără seamăn.

Mărgărit:

Lasă șartul lucrurilor — Kyra — 'n pace
când ai basme-atâtea de'nșirat din drumeție.
Deapănă-le firu 'ncet cu măiestrie!
Dela Curte 'ndată te-or căta încoace.

Kyra:

Mărgărit!
în răsărit —
lumea-i scrin cu fel de minuni
pe uscat pe ape risipite.
Fără-a ști cum vin — le'ntrecununi
alba vrajă grelelor ispite.

Pulberea lor pe mâni,
lucetul lor pe pleoape,
încă mă țin aproape
încă îmi sunt stăpâni .

Gândul mi-aleargă prin palate de fildeș.
Pasul răsună'n grădini cu isvoare.
Privirea'n dansul apelor moare.
Aromele tari îmi îmbibă tot trupul.
Se'nfundă mânilor în mătăsurile grele
când obosite-s de brățări și de inele.
Luminile se'mbină neștiute
iar jocul de culori e ne'trecut și iute.

Simt pulberea de aur pe-astă mână.
Simt strălucirea lor pe pleoape.

Simt vraja lor atât de-aproape.

Ispita lor mi-o simt stăpână.

(Kyra se lasă prinsă de somn sub paza lui Mărgărit).

Mărgărit:

Dormi gând făr' de rană!

Dormi suflet fără tină!

Dormi trup fără prihană!

Dormi sbor de albină!

Dormi somn de lumină!

Uită lumea vană!

Dormi lângă rană

nu privi spre tină!

Dormi lângă prihană!

Dormi lâng'o tulpină

tinsă spre lumină

grea de viață vană.

Cât de frumoasă-i Kyra — Mărgărit!

Cu trupu'ngemănat și'ntr'aromit

i-aidoma — deși spre viață punte —

cu dorul meu cel mai adânc și mai de frunte.

Cum gâlgâie viața 'n vine — de-mi plesnesc —

spre sângele ei mândru și frățesc!

Ce zei n'ar poposi sub cortul nostru imbinat?

Seninul cărui cer ne-ar rămânea 'norat

când soarele ni s'ar hrăni din măruntaie

răsmistuite de amarnica văpaie?

Te cere nebunia nebuniei — Kyra,

turburătoare și unică 'n toată firea!

Ce'nseamnă sborul meu când ești senină

cărare prin văzduhuri către țință?

Ce gând să-mi tai să mă tot mintă

când ție fiecare gând se-anină?

Intreg mă vreau cum m'am visat.

Mă vreau puternic împărat

și peste brazde și comori

și peste 'nfătuiri și sori.

Cât de frumoasă-i Kyra — Mărgărit!

Trupu'n sidef ți-e șlefuit
cu șerpil vinelor de-azur
cu somnul ochiului tihnit
la umbra genelor din jur.

(se pleacă și-o sărută lung)
se'ntunecă — vuet — fulgeră).

A fost sărut de'ndrăgostit!
A fost otravă — patimă!
Iubire-a fost! Lăsați-mă!
sfredelitoare ghiare 'n asfințit!

Un glas:

Ai săvârșit păcatul — Mărgărit!

Mărgărit:

Alungă-te departe și uită — Mărgărit!

Un glas:

Zadarnic! E păcatul — Mărgărit!

— *Cortina.* —

VALENTIN AL GEORGESCU

MILA — ORDINE ANACRONICĂ

Iată un cuvânt care astăzi parcă ne sună nouă modernilor de parte de suflet și străin în haina lui slavonească: *milostenie*.

O vorbă care parcă evocă alte vremi, altă mentalitate. În lumina ei palidă, oamenii de odinioară ți se par mai buni, mai curați sufletește. Ca și țărani care se mai supun astăzi poruncii creștine pe care o închide.

Și totuși voevozii creștini și boerii ctitori de biserici se tăiau cumplit între ei odinioară la vremuri de mânie. Și cât clocot nemăsurat de patimă izbucnește câteodată printr'un gest din viața măsurată a țaranului nostru, te îngrozește uneori și astăzi.

Noi, modernii și orașenii, suntem mai mici în izbucniri, mai măsurați în viață. Avem groază de priveliștea morții, avem groază de roșul sângelui care curge. Ne ținem atât de disperați de lutul acesta pământesc încât ne înspăimântă gândul despărțirii de tină. Trăind în cetăți apărate, în case de piatră și fier, am ieșit din cursul adevărat al firii, care e în veșnică reînnoire prin moarte.

Acel care nu s'a depărtat de viața aspră și fecundă a naturii însă — omul de odinioară și țaranul de astăzi încă — e mult deasupra fricei acesteia de suferință. Pentru el, ea e un dat necesar al firii. De aceea, amestecă uneori răul cu binele, cu o liniște care te înfioară. Boerii noștri vechi știau fără îndoială că-și vor pierde capul de vor fi descoperiți; și totuși unelteau împotriva Domnului răufăcător atât de nepăsători de parcă ar fi încercat combinații abstracte de șah.

Dar atunci nu murea nimeni de foame nicăieri. Și nici astăzi la sate nu se prăpădește nimeni de nemăncare, în mijlocul belșugului.

În lumea modernă a orașului mii de oameni fără lucru pot umbla înnebuniți de foame pe străzi, în timp ce în port se varsă vagoane întregi de portocale, cafea și grâu în mare, pentru ca să mai crească prețurile.

Omul modern e corect sufletește doar fiindcă e strâns de teama lui teribilă de suferință, de priveliștea sângeroasă a morții. Dar din

sufletul lui rece nu țâșnește nici o flacără bună. El respectă și vrea să fie respectat. Nu dăruiește și nici nu vrea să fie iubit. . . . Fiindcă a ieșit din ordinea creștină a vieții.

Cât de minunată era această ordine, se poate vedea din faptul arătat că astăzi, cu toată rafinarea noastră sufletească, cu toată dorința noastră disperată de a ne feri viața de priverile neagră a chinului, totuși trecem nepăsători, cruzi, pe lângă tragedii ascunse decent, ca să se salveze aparențele, tragedii pe cari însă lumea celor mult mai simpli, de odinioară și de acum încă, nu le îngăduie să păteze lumea bună a lui Dumnezeu.

Ordinea creștină a vieții e întemeiată pe milostenie.

Popor profund creștin, noi Românii am păstrat această ordine de viață până astăzi, acolo unde suntem mai curați ca fire, în lumea noastră țărănească.

Ar părea ciudată, dela început această împerechere de termeni: ordine și milostenie.

Ordinea presupune respectare de norme rigide. Milostenie înseamnă tocmai revărsare de prea plin sufletec, spontaneitate.

Tocmai acesta e miracolul creștin pe care l-a realizat, mai întreg decât multe alte popoare, neamul nostru: a făcut din milostenie principiul de temelie al vieții sale, și sufletești și materiale. A făcut din puterea imensă a milei elementul de încheiere armonică a existenței sale sociale.

Ca să ajungă aici, a lărgit noțiunea de milostenie dela înțelesul de fantezie sufletească la acela de datorie față de el însuși ca și față de Dumnezeu. Dar și aceasta era prea puțin. Și atunci a coborât legea morală pe pământ și a făcut-o obicinuință de viață.

Țăranul nostru dăruiește celor ce au mai puțin decât el, nu fiindcă vrea să urmeze din când în când unei porunci morale abstracte, scrise sau spuse, ci pentru că îl aduce la faptul milosteniei întreaga alcătuire a vieții sale sociale, cu tot ceremonialul ei hieratic.

Viața lui închide în cele trei mari momente ale ei — naștere, nuntă și moarte, — o succesiune nesfârșită de ceremonii, cu un cadru social nespus de larg: tot satul aproape ia parte la ele.

Prin acest aspect sărbătorec al ei, viața lui de aici se leagă cu viața din lumea cēalaltă, lumea cerească.

Legătura traiului pământesc cu viața viitoare o face numai și numai milostenia. Și cum dăinuirea pe pământ e privită creștinește, în folclorul nostru numai ca o pregătire pentru viața veșnică de după

moarte, se poate lesne înțelege atunci însemnătatea milosteniei ca punte de trecere între cele două lumi.

Căci dacă viața de aici e doar o pregătire pentru cea de dincolo de hotarele grozave ale morții, în schimb, pentru spiritul atât de cum-pănit realist al poporului nostru, viața cerească — fie în rai fie în iad — nu poate fi decât o prelungire firească a celei pământești.

În rai de pildă se vede Românul nostru — căci în iad firește că nu-i prea place să se vadă — îmbrăcat în haine de ale lui, românești, cu lăicerul lui, cu perina lui, ca să poată dormi bine, cu pomul lui, care să-i țină umbră răcoroasă și din care să-i cânte păsările dragi, cu vitele lui, căci în rai se muncește și nici chiar bătrânul tată al oamenilor, Adam, nu fuge de muncă — un colind ni-l arată arând cu un plug ogorul lui în rai, — cu blidul și lingura lui, din cari să mănânce, flămâzită de truda binefăcătoare.

Toate aceste comori elementare dar neprețuite pentru el nu pot fi adunate în rai decât prin milostenie. El sau rudele lui — le dau pomană săracilor.

E foarte interesant acest amestec de realism și spiritualitate în concepția lui asupra vieții și morții.

Moartea pentru acest om este doar o strămutare în altă lume, părăsindu-și numai lutul pentru un alt trup, mult mai desăvârșit în ușurătatea și puritatea lui aeriană. Dar nu numai omul își poartă imaginea lui aidoma în cealaltă lume, ci și dobitoacele fără grai, și lucrurile neînsuflăte chiar, pot fi trimise de el dincolo, în făptura lor ideală, numai prin simplul har al milosteniei.

Tot ce e dat de pomană — trăește aievea în lumea cealaltă. Bunătatea creștină a omului umple lumea cealaltă cu tot felul de dobitoace și lucruri, cari altfel n'ar putea răzbi pe acele înfricoșate tărâmur.

Căci după concepția creștină animalele n'au suflet.

Pentru poporul nostru însă aceasta era o lege la care nu putea rămâne. El sfințește toată firea prin bunătate. Gestul acesta al dăruirii, al milosteniei, e pentru el atât de sfânt, încât înfrânge cu voia lui Dumnezeu multe din legile grozave ale hotarului dintre cele două lumi.

Prin miracolul universal al milosteniei, omul e întărit și sprijinit în toată viața sa, dela naștere până la judecata cea de apoi.

Până la intrarea lui în rândul oamenilor, până la căsătorie, adică până atunci când poate produce și el, de sine stătător, omul e ajutat de ceilalți prin mecanismul acesta al milosteniei.

La naștere încă — în întreg șiragul de ceremonii cari o preced și cari o urmează, — este de pildă una care se întitulează *Rodini* sau

mai bine zis „aducerea rodinilor“, a „pocloanelor“, cum i se mai zice în Ardeal. În tot timpul dela naștere până la botez, nu e zi în care să nu vină unele dintre neamuri ca să vadă copilul. Și nimeni nu e iertat să vină cu mâna goală. I se aduc mamei și copilului de toate — dela lapte și mâncări gustoase, până la pânzeturi și hăinuțe. Dar nu numai neamurile vin cu darul lor curat, dar chiar și străinele și în deosebi femeile avute țin să ajute cu acest prilej pe cele sărace.

Mai târziu cu ceva, se face „pomana ursitoarelor“.

A prins apoi picul să se ridice în picioare și să alerge pe ulițe. Toată viața de sărbătoare — fie de bucurie fie de jale — a satului, îl găsește de cele mai adese ori pe copil drept cel mai curat interpret al său pe lângă lumea de sus. La Crăciun, la Paști, la nunți, la înmormântări, copiii își au partea lor, cea mai mare, de dar și de milostenie.

Satul n'a făcut orfeline, ziduri sărace și reci, dar în viața lui organizată odinioară atât de armonic prin sărbători și datini, cei oropșiți aveau parte de multă grijă. Și ca să se vadă cât de des este căutat acest prilej de milă, să cercetăm numai sărbătoarea *Moșilor*, prilej de amintire a celor morți și de dăruire a lor pe lumea cealaltă prin pomană.

Ei bine, *Moșii* nu sunt o sărbătoare, așa cum o știm noi astăzi. *Moșii* sunt o necontenită legătură cu cei de dincolo, aproape ori de câte ori avem o sărbătoare mai mare. Sunt astfel vre-o 20 de *Moși* într'un an: *Moșii* de Crăciun, *Moșii* de iarnă (în Cășlegi) *Moșii* de Păresimi, de Florii, de Joi-Mari de Paști, de Sângeorge, de Ispas. Românii din Banat au chiar *Moșii* de *Curastră*: totdeauna când fată vaca, laptele primelor zile, numit *curastră*, e dăruit de sufletul morților copiilor sărmani, cari trebuie să stea roată în jurul strachinei, cu lingurile în mână, iar stăpâna casei îi stropește cu puțină apă.

A dat Dumnezeu și iată-l pe puștiul colindător de altădată acum flăcău și vrednic să între în rândul oamenilor. Nunta lui e cel din urmă prilej în care satul își mai aduce aminte cu grijă de el, bineînțeles afară de cazul când e sărac lipit pământului.

În mulțimea de ceremonii, atât de fastuos înlănțuite, ale nunții, sunt dese cele însoțite de aduceri de daruri pentru miri.

Este mai întâi ceremonia aducerii Darurilor, a *Cinstei* sau a *Vedrelor*, cum i se zice în Moldova. Mirele și mireasa stau gătiți la masă. Afară tocmai se îngână ziua cu noaptea. Tineretul intră și se închină cu daruri:

Bună vremea,
Bună vremea,

Înălțată împărăteasă!
Sedeți în coate după masă

Ca și o garoafă frumoasă.
De aceea toate femeile
Din toate părțile
Năzuesc ca albinele
La Domnia Voastră

Și s'arată cu colăcei
Mândrii și frumușei
Să aveți parte de ei!
Colaci mândri și frumoși
Ca și fața lui Christos.

După nuntă, înainte de *Masa Mare*, vin cei însurați acum cu daruri. De astădată sunt lucruri ce trebuiesc mai mult casei: sfeșnice, pânzeturi, grâu.

Iar la sfârșit, după al doilea fel, *colăcierul* se ridică și începe „*Paharul de dar*“:

Așa dară pornim un pahar de dar
Si cine-și va băga nasul în pahar
Să-și bage și mâna în buzunar. . .

* * *

Acum e om întreg. Trebuie de acuma să aibă el însuși grijă de sufletul lui. Dar nu numai de suflet, adică de viața viitoare, ci chiar și de viața lui pe pământ. Căci dacă nu respectă legea universală a milosteniei — nu poate trăi fericit nici în lumea asta.

Spune povestea că un om sărac s'a fost dus odată la D-zeu ca să-l întrebe de ce l-a lăsat atât de sărman. Și a mers cale multă de tot. Și a întâlnit fel și fel de chinuți, cari îl împovărau și ei cu întrebările lor către D-zeu. A întâlnit și un bogat, care mânca câte 12 cuptoare de pâine și 12 boi și tot nu se putea sătura: *n'avea saț*. L-a găsit nevoiașul pe Dzeu și l-a lămurit Prea Sfântul. I-a dat sfat și bogatului: să dea de pomană. Și a făcut bogatul un ceavn de mămăligă și l-a împărțit la vre-o doi săraci. Iar când au mai rămas abia câteva fărâmituri de mămăligă, i-a venit pofta și lui să mănânce din ele. Și, minune, s'a săturat îndată. I-a dat Dumnezeu *saț*, zice povestea.

Dar milostenia aceasta nu trebuie să devină pentru el obligație executată mecanic, cu fățărnicie. Colindul arată cum Sfântul Soare a văzut în Rai:

O văcuță slabă,
Uscată și slabă.
Păștea livezi verzi

Și bea ape reci
Și cădea de slabă . . .

Pe când mai departe:

Tot p'ăl nisipiș
Fără fir de iarbă
Fără pic de apă

Vedeau vacă grasă,
Grasă și frumoasă. . .

Și Adam îl lămurește: vaca slabă a fost dată de pomană fără inimă bună. De aceea, oricât de bine ar trăi acolo, nu poate să crească, fiindcă existența ei depinde de sufletul celui ce a trimes-o prin milostenie.

Lumea raiului e deci lumea sufletului nostru. După frumusețea sau urâciunea lui, va fi și ea frumoasă sau nu, pentru viața noastră viitoare.

De aceea, cei de aici, trebuie să o înfrumusețeze prin harul milei.

Chiar celui mai sărac i se dă prilejul în sat să facă și el milostenii în viața lui. Este de exemplu un minunat obicei în legătură cu copiii mici cari întârzie să vorbească, în Bucovina. Maica necăjită chiamă cerșetorul care trece și-l întreabă dacă are pâine în traistă. Și săracul își împarte bucătura lui uscată cu copilul ce nu are încă glas, zicându-i: „Na-ți pâine dela moșul, ca mai degrabă să vorbești”.

Cu cât se apropie Românul de sfârșit, cu atât grija e mai mare.

Iar când a pornit spre lumea dreptilor, tot satul îi dă ajutor să ajungă acolo. Nu pot să insist aici asupra bogăției ceremonialului înmormântării la Români, care în general e mai bine cunoscut.

Se dau de pomană mâncări, ca să fie hrănit pe cea lume, haine curate, așternuturi și unelte. Doar câte un rând. Acolo n'are nevoie de bogății, nimenea.

I se întruchipează un pom cu fructe și colaci, care-l petrece până la groapă. El îl va umbri în rai. Se dau în dar ștergare și pânzeturi, cari vor alcătui pentru bietul suflet punți ușoare pentru vămile văzduhului. Dobitoacele curate ale gospodăriei sunt pornite și ele în ajutorul lui prin milostenie: Cocoșul îi va cânta orele pe drumul lung și va alunga duhurile rele; găina va răcăi și-l va chema prin întunericul dela marginea pământului, ca pe un pui speriat; oaia, animalul cel mai blând și mai curat al pământului, își va scutura lâna udă și stropii îl vor răcori atunci când va trece prin flăcările ce păzesc unele vămi.

Milostenia omenească face astfel întreaga fire să-i vină în ajutor în fața judecății sfinte a lui Dumnezeu.

Ea împacă lumea de aici cu cea de apoi.

Luminează viața pământească, pregătind prin ea lumina vieții de dincolo.

Rămânând în același timp un minunat și uitat principiu de ordine terestră. . .

TRADUCERI DIN R. M. RILKE

I

Greu e spre Domnul coborâșul. Dar iute
Te necăjești cu ulcioarele tale golite
Și deodată însă-i deajuns: copil să fii, fecioară sau femeie,
Pentruca'n nesfârșire să-l poți îndestula.

El este apa: modelează tu numai curat
Doar cupa celor două mâini, ce vreau, tinzând spre dânsul
Iar de'ngenunchi pe lângă-acesta —: el va risipi
Și va întrece puțința cea mai mare-a ta de a-l cuprinde.

II

Dar anii merg . . . și totuși e ca'n tren:
Noi mergem, înaintea celorlalte, și anii stau
Ca peisaju'n dosul geamului călătoriei noastre,
Geam limpezit de soare, sau prins în flori de ghiață.

Cum se așează'n spațiu acele întâmplare
Un lucru a fost pajiște și altul pom,
Iar altceva s'a dus s'ajute a plăsmui un cer . . .
Un fluture și-o floare se mai află aici,
Niciunul nu ne minte: metamorfoza nu-i minciună.

III

Ferice de acei cari știu că'ndărătul
Tuturor limbilor se află acel inefabil,
Și că, dintr'acolo, spre buna noastră plăcere
Iși face cale, trecând măreția spre noi.

Independent de podurile noastre
Clădite cu lucruri diverse
Așa că'ntotdeauna, din fiecare încântare
Privim în veselul miez al burului nostru comun.

DIDIA SAINT-GEORGES

PUTEREA OBIȘNUIŢEI

Viața, înșiruirea asta capricioasă de evenimente plăcute și neplăcute, l-a prins pe Ghiță de gât cu o dragoste șgomotoasă, de timpuriu, prea de timpuriu chiar.

Dragostea șgomotoasă fu tânăra și blonda sa nevastă, Sevastița Busuioc.

Dar căruța e greu până se urnește, că pe urmă merge singură. Dacă merge scârțâind, ce are a face? E vorba, merge?

Țița, cum o alinta dumnealui pe Sevastița, șade la fereastră. E o zi limpede de Mai. E cald. La capătul străzii se văd venind dela instrucție un șir de soldați cu tot praful și cu câinii după ei.

Lângă o casă, doi copii s'au așezat jos, au scos arșicile din buzunare și au început să se joace. Deodată unul dintre ei, cel mai mic și mai slăbănog, a luat-o la fugă, strigând: „Pui de giol! Pui de giol!”. Celălalt s'a luat după el, în goană, amenințând zădarnic.

Două rândunele s'au așezat pe gardul din față și se giugulesc, în limba lor.

Țița le urmărește cu mare atenție. A uitat de tot ce se petrece pe stradă. Da. . . Așa trebuie să aștepte ea întotdeauna, fără să scoată o vorbă de nemulțumire. În schimb, să robotească în casă ziulica întreagă, până cade frântă de oboseală, să aștepte un an, doi, nouă. . . Și barem dacă inima ei de înger — gândește dumneaiei — ar găsi înțelegerea, dacă ar găsi calmul de care are nevoie. . .

Se inserează. Se face noapte. Altă așteptare. Ies stele pe cer, sumedenie. Târziu, vine și Ghiță, se apleacă ceremonios din șale, adresându-i apoi același compliment de care s'a săturat după atâta vreme: „Frumuseții tale, doamnă, un trubadur se închină!”.

. . . Așa e însă ea, bună. Nu i-a zis niciodată nimic. Nu l-a certat, deși aproape întotdeauna avea un miros suspect, deosebit după băutura pe care o consumase (și nu în cantitate mică).

Astăzi însă s'a săturat. I-a ajuns până aici, uite așa! Ghiță umblă ca năuc. Degeaba sfat, degeaba orice intervenție.

Lasă, Tățișorule, că de mâine încolo la 7 fix sunt acasă. Să mor eu dacă profesorul (profesorul era Grigore, gras și rotund ca o minge și totuși profesor de gimnastică). . .

Să mor, dragă, acum, în momentul acesta, dacă nu mi-a zis așa, cu vorbele lui: „Ghițor, băiatule, te duci acasă la 7 fix, te duci și mai de vreme . . . zău te duci . . . De ce să nu te duci acasă de vreme? Întâi îți împaci nevasta, apoi îți împaci burta; îi tragi o mama lui de somn și ești bun de serviciu pe urmă! . . . Nu-ți spui eu în fiecare zi același lucru: Mă Ghiță, ia aminte! Capul ăsta știe ce gândește, deși e cap de gimnastic. Capul ăsta știe să dea un sfat. Uite așa: Gura înhață sfatul ca papagalul biletul cu prorocirea viitorului și-i dă drumul. . . Dar tu ești leneș, ești cam leneș și nu-l prinzi la timp. Totuși o să-l prinzi, sunt sigur c'o să-l prinzi. . . Și să-ți spui de ce o să-l prinzi: Mai întâi fiindcă nevasta ta e un giuvaer, e o minune de femeie care, pe lângă frumusețe, nu e așa . . . noi, ca oamenii . . . nu te ceartă, desigur . . . că tu cunoști pe nevastă mea. . . Al doilea, libertatea ta nu e știrbită de nimeni, pricepi Ghiță? Și, al treilea, nu-mi dai voie să strig, să mă audă o lume (afară de nevastă-mea) că nevasta ta e o fericire? Să te duci devreme mă, să te duci în sânul nobilei tale case . . . la 7 fix!“ . . .

Să mor eu dacă nu mi-a spus așa: „La 7 fix să fii acasă! În pat să fii, mă! Culcat! În somn să fii! Să prețuiești și tu libertatea și sufletul de femeel!“.

Sevastița, luptându-se cu somnul, l-a iertat și de data aceasta, i-a arătat numai ceasul care indica nici mai mult, nici mai puțin, decât 11 ore din noapte.

Ghiță în seara asta însă are un mers foarte ciudat. Parcă ar veni dela o școală de dans. E mai reverențios, mai plin de atenții. Din buzunarul hainei a scos o cutie mică de bomboane, legată cu fundă roșie. A intrat în dormitor, s'a apropiat de pat și deodată s'a lăsat moale deacurmezișul, peste așternutul alb, cu mâinile în lături.

Tița, rămasă în urmă, ca să închidă ușile, îi zise speriată de cum dădu cu ochii de el:

— Ce ai Ghiță? Ce ai?

Dar el cu gura infundată în cearceaful moale: „Tițule, asta e ultima figură de gimnastică pe care m'a învățat Grigore. . . Și eu, cum vreau să slăbesc“. . .

Sevastița era sigură că e beat deabinelea. Totuși l-a lăsat în pace și a trecut să se culce.

Cu câtă trudă, cu ce eforturi de a-și masca ceea ce nu mai era de mascat, s'a culcat Ghiță!

Țița l-a privit pe sub gene cum aplecat în jos și-a scos ghetetele.

Cel mai greu i-a fost la scoaterea bretelelor. „Dracul să le ia!”. Ea râdea pe înfundate. Ghiță trăgea de bretele să le scoată de pe umeri, bretelele se întindeau dar nu voiau să cadă în jos de loc. În cele din urmă asudat și obosit Ghiță s'a culcat.

La fel făcu și Sevastița dar somnul, izbăvitorul tuturor necazurilor, amăgitorul refugiului de vis, întârzia de data asta să vină.

Privirile Sevastiței rămăseseră fixate asupra hainei lui Ghiță, unde, în buzunarul dela piept, se ițea un colț de scrisoare roză. Era scrisoare? Nu era? Inima îi făcea tic-tac, cu o bătaie puternică! Ah! Dacă ar adormi el! S'ar da binișor din pat și atunci, repede, ar înfășca scrisoarea: haț! . . . Nu, l-ar scula. Ba sigur că nu l-ar scula! Dimineața însă i-ar fi întins plocon, pe tavă, scrisoarea:

— „Poftim iubitele! Credinciosule! Gură-spartă!”

Ghiță s'a svârcolit în pat când pe o parte, când pe alta, dar cu toată oboseala, somnul nu se prindea de el. Nu se prindea de el cu toată toropeala care îl cuprinsese. Intredeschise ochii și, printr'un păienjeniș, văzu pe Sevastița ridicată în coate.

Privirea-i obosită, grozav de obosită, urmărea leneșe privirea ei. Ochii îi căzură pe colțul de plic roz. Da, pe colțul de plic roz. Oboseala îi pieri ca prin farmec. Cu toate acestea continuă să rămână cu ochii închiși.

— „Dacă citește nevastă-mea scrisoarea? . . . Nu e nimic compromițător, dar așa cum e ea. . . Și mai ales că scrisoarea nu poartă nici o adresă”. . .

Nevasta profesorului Grigore îi dăduse scrisoarea roză pentru un frate al ei și prieten cu Ghiță. În scrisoare — își aminti el — scria doar atât:

Dragul meu,

Noi te așteptăm oricând cu mare drag. Când poți să vii nu pregeta. Grigore e totdeauna vesel când te vede.

Cu dragostea noastră,

Dora

Nici o adresă pe scrisoare! Adică, dacă Sevastița ar fi cetit scrisoarea, ar fi crezut, Doamne ferește, că el? . . .

Ghiță se uită din nou la nevastă-sa. Ea se prefăcea că doarme și aștepta să-l audă sforăind ca să puie mâna pe scrisoare.

O încordare continuă îi stăpânea pe amândoi. Ghiță, chiar el, lupta eroic, ca să birue acum somnul, care era gata, gata să-l supue și aștepta, — doar, doar o adormi Tița.

Sevastița scoase un picior din plapumă. Intenția îi era să se dea jos. Dar Ghiță treaz încă se răsuci într'o parte. Ea se cocoloși îndată, ca adormită.

Și așa se spionară fiecare, până când amândoi, istoviți, au adormit.

A doua zi dimineața Ghiță fu sculat din somn de bătăi în ușă. Era fratele nevestei lui Grigore care-i spuse din ușă, tare ca să audă și Sevastița deșteaptă și ascunsă între perne:

— „Nene Ghiță, Iancu mi-a spus că am o scrisoare la dumneata, dela Dora. . . Dă-mi-o!”

Ghiță s'a răsucit și a sărit ca un prisnel, a luat scrisoarea roz și a dat-o cu un adânc suspin de ușurare. . .

După ce ușa s'a închis, văzând-o pe Tița cu ochii deschiși, i-a spus: „Ești o femeie minunată! Mi-a spus-o Grigore, dar n'am crezut. Nici curioasă nu ești! De acum încolo la 7 fix sunt acasă, Tițișorule, la 7 fix”. . .

A doua zi Ghiță a venit acasă la ziuă, beat turtă.

E. HENȚIU

† TASSO MARCHINI

Din întretăierea de-o clipă a omului cu nemărginirea rămân uneori urme adânci. Acestora, cărora le este dat să însemneze ceva pentru *totdeauna cel omenesc*, nu trebuie să li se măsoare drumurile. Să li se deschidă poarta largă a buneii primiri, să li se aprindă toate luminile bucuriei oaspetelui celui prețios și să li se întindă covor pe lespezile treptelor de bun venit. Drumul acestora în viață să fie lumină și bucurie!

Lui Tasso Marchini, pictorul cu paleta caldă și emotivă, un necotit măsurător de drumuri i-a frânt aripile. L-a lăsat pe el, pe Tasso Marchini, pe acela care făurea vieții și rupea petece din eternitate în pânzele lui, l-a lăsat pe Tasso Marchini, slab și țeapăn, nimic de lut întins ceremonios într'un cosciug. Mâna aceea, care pentru puținii cari i-am iubit miracolele, era gest creator și atât de des stindard de biruință, stătea, c'o crispare delicată, simbol al morții și al geologiceii nemișcări.

De câte ori venea la Cluj, și de vreo cinci ani venea regulat, ne aducea, cu modestia lui, câte-o expoziție de tablouri. În general lucrări de dimensiuni mai mult mici, știa parcă, că minunii îi trebuiesc puțini centimetri patrați; lucrări cari erau, pentru prietenii și amatorii lui, întotdeauna frumuseți pure, dar și conștiincioase probleme de pictură adevărată. Strecura în ele ceva cerebral, o lumină care pune ordine în tonuri, în culori, în umbre și în forme. O disciplină clasică, aproape normativă, a funcțiunilor materialului plastic. Nu găseai în lucrările lui nimic gratuit, niciun echivoc. Mai bine spunea ceva în mijloace mai restrânse, decât să aducă inutile cotituri necinstite.

Ne învățase să-l judecăm sever, uneori aspru; pictura lui ne împunea cântărirea vorbelor și măsurarea aprecierilor.

Cu toate acestea, nimeni n'a ridicat glas acuzator sau motiv de neprețuire a picturilor sale. A fost pentru tânărul pictor, un tacit, dar unanim spirit de aprobare. Când se cerea să vorbești de el, simțeau o pondere care nu te lăsa să fantazezi cu privire la arta lui.

Acuma un an, după ce ne-a adus la Cluj ultima sa expoziție, plecă în Italia, țara lui natală, c'o bursă a orașului Ancona, locul nașterii. A lucrat puțin, ultimul lui tablou are note dureroase, are un roșu viu, un roșu de viață, simbol a ceea ce el simțea că are mai puțin. E un peisaj cald și trist. Desigur că presimțea că'n acel de-

cor va zace și el curând, stors de viață, slab, cu o tragică barbă de martir. Peisagiul e din Arco, orașelul din nordul Italiei, în care avea să-și lase, pentru totdeauna, sarcina de lut.

Cineva care l-a iubit mai mult ca noi toți, a adus din Arco, în suflet și în durere, ultimele clipe ale lui Marchini. Odată cu ele ni l-a adus înmărmurit într-o fotografie: mort, așa cum cunoaștem toți moartea. Privind, cu gândul la cele ce merg spre desăvârșire, chipul lui Marchini mi-a amintit de versurile lui Rilke:

„Die, so ihn leben sahen, wussten nicht,
„wie sehr er *eines* war mit allem diesen,
„denn dieses: diese Tiefen, diese Wiesen
„und diese Wasser waren sein Gesicht“.

V. BENEȘ

CRONICA LITERARĂ

TEODOR A. NAUM, HORAȚIU *)

Dl. prof. T. A. Naum schițase condensat și clar, în anul trecut, în ultimul număr din „G. R.”, biografia spirituală a lui Horațiu. Tuțelat de aceeași eleganță intelectuală, în volumul de curând apărut tot cu prilejul bimilenarului horațian, a destins comprimarea necesară articolului jubiliar din revistă, în care definise liniar personalitatea poetului venusian. Noua sa lucrare nu trebuie considerată ca o simplă prelungire sau ca o dezvoltare largă ab initio pe aceleași planuri ale eseului menționat, ci ca o nouă contribuție de o valoare incontestabilă, care fixează în literatura noastră, cu deosebit talent, figura lui Horațiu. Nu aveam până acum un atare studiu amplu și circumstanțiat. Opera dlui prof. Naum, zămislită dintr'un gând pios față de memoria poetului, astupă golul, care izola vatesul latin de scrisul românesc.

Plecând dela considerarea că nu totdeauna biografia unui scriitor aruncă asupra-i lumina cea mai favorabilă, autorul va căuta să arate dacă învinuirile aduse poetului vor putea rezista cercetării obiective. Pentru început, desprinde, cu ajutorul datelor pe care i le oferă opera, câteva trăsături nobile ale sufletului horațian de o exemplară demnitate omenească: recunoștința fiiască, prietenia nestrămutată față de Mecena și Octavian, pe care a cultivat-o până la moarte, fără a se înjosi și nici măcar fără a-și știrbi cât de puțin demnitatea, totala lui libertate și independență față de atotputernicul zilei, August. Iar statornicia dragostelor sale, de care a fost învinuit și care-l pune într'o lumină puțin favorabilă, nu trebuie pusă pe seama poetului ci a mediului epocii. Dragostea *au delà du tombeau* era în antichitate de domeniul mitului. Această nestatornicie a ocazionat artei horațiene o bogată eflorescență de imagini și fantezie. De asemenea sensualismul lui Horațiu necesită o înglobare în conceptul, pe care și-l făceau anticii despre dragoste. Alte atitudini, care s'ar

*) Cluj, 1936.

putea extrage din operă, le crede autorul mai mult fictive, neavând puncte de contact cu realitatea.

În partea a doua a studiului, după o apropiere între Horațiu, Chénier și Archiloch, se trece la cercetarea invectivei satirice din *Epode*, împreună cu nota patriotică. Invectiva este îmbibată de o morală indulgentă.

S'a aruncat lui Horațiu acuza de apostazie politică, în urma căreia a devenit poetul oficial al Romei și amicul lui August. Dar atitudinea de mai târziu a poetului răstoarnă orice inculpare.

Prin ultimul capitol se deschid perspective de investigație spre *Satire*, cu o privire asupra originii genului în literatura latină. Satira horațiană, la început susținută de invectiva personală, va îmbrăca în curând haina cumpătată a predicățiunii morale; e lipsită de vehemență. Horațiu, zice autorul, e un moralist indulgent, satira lui e fină și surăzătoare. Filosofia și morala contribuiesc la temperarea satirei.

Morala lui Horațiu e preocupată aproape numai de *summum bonum*. Etica sa probabilistă va căuta să satisfacă stabilirea unui acord — ușor accesibil poeziei — între stoicism și epicureism. La binele suprem poate duce numai *aurea mediocritas*, care predomină morala horațiană. Nici *modus in rebus* nu trebuie uitat ca și utilitaristul *carpe diem*. Aceste principii, pe lângă altele, dau o notă de unitate organică operei lui Horațiu.

Epistolele nu se diferențiază de satire decât formal: poetul le numea și pe unele și pe altele *Sermones*. Ele continuă potolit opera de didactizare morală, prefată de *Epode*. Ultimele pagini sunt rezervate *Odelor*. Ele au definitivat poziția poetului, situându-l în fruntea liricilor latini. Lirismul *Odelor*, înțesat de maxime și considerațiuni filosofice, impuse de tendința moralizatoare a poetului, e de o lapidară conciziune. Cu toate acestea, constanta asta eticizantă, ca și patriotismul, nu condiționează operei lui Horațiu un cerc îngust, în care s'ar învârti ca pisica ce vrea să-și prindă coada. Dimpotrivă, varietatea subiectelor, peste trăsăturile amintite, constituie o notă esențială a *Odelor*, care spulberă orice impresie de monotonie.

Studiul dlui prof. T. A. Naum e o prețioasă contribuție, ce s'a adus cu ocazia bimilenarului, la cunoașterea poetului, lărgind simțitor orizontul românesc horațian. Temeinicia cunoștințelor și regiura disciplinată a autorului, fără a se îngloba în amănunte îngreuitoare, determină expunerea și stratificația limpede a ideilor, alcătuind astfel un eseu bine încheșat. Calitățile clare ale stilului adaugă operei o notă de distincție clasică.

MARIN VĂTAFU

CRONICA UNIVERSITARĂ

PROBLEMA ELEMENTULUI ROMÂNESC LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ

Rândurile ce urmează conțin ideile pe care le-am expus într-o conferință recentă la *Acțiunea Patriotică* din Cluj.

Țara noastră trece actualmente printr'o criză universitară, care

are diferite fețe și pe care trebuie să o învingem dacă vrem ca structura societății românești în deceniile ce vin să aibă tăria necesară consolidării României întregite. Din această cauză, „ea nu poate fi considerată numai ca o chestiune interioară a Universității, ci ca o *problemă de stat*”. (C. Kirilșescu în Revista gen. a învățământului, Iunie 1935).

Universitatea pregătește pe viitorii conducători ai țării și nu ne poate fi indiferent dacă aceștia sunt elemente cinstite, sănătoase, *leale* față de aspirațiile românismului, sau dacă sunt numai purtători de diplome, fără tărie morală și fără tragere de inimă pentru înflorirea neamului nostru. Una din fețele crizei universitare, anume *suprapopulația universitară*, a fost studiată temeinic de directorul general al învățământului superior, Dl. C. Kirilșescu, în Revista generală a învățământului. În acel studiu, se consideră *în bloc* toată viața universitară din România. Sunt însă unele probleme *particulare* fiecărui centru universitar, de interes vital pentru întregul învățământ. Ele merită să fie cercetate cu toată băgarea de seamă. Printre ele, trebuie studiată chestiunea elementului românesc în Universitatea din Cluj. Bucureștii sau Iașii, situate în inima vechiului regat, cu o populație compact românească, cu o viață economică românească destul de dezvoltată, nu prezintă aceleași condiții de viață ca Clujul. În Ardeal, Românii au fost eliminați aproape în totalitate de la viața economică, sub vechia stăpânire; ei sunt săraci și aproape în unanimitate țărani. Ei nu au bani în deajuns ca să întrețină copiii în orașe mari; în plus, la Cluj problema *locuinței* studenților români se pune în mod acut, căci marea majoritate a orașenilor proprietari de case sunt minoritari, cari nu doresc să primească studenți români ca chirie. Această problemă a locuinței e atât de tragică încât există cazuri când oameni cu avere la țară (de pildă 50 jugăre de pământ) se angajează ca *servitori* la diferite institute din Cluj, ca să aibă locuință, unde să adăpostească pe fiii lor studenți. Sunt și mai numeroase cazurile când studenții români se îngămădesc câte șase sau opt într-o cameră mică și nehygienică; mulți dintre ei, în loc de a termina universitatea, sunt secerăți de boale, și mai ales de tuberculoză, din cauza mizeriei și a lipsurilor de tot felul.

Aceste considerații îndreptătesc în deajuns punerea problemei elementului românesc în Universitatea din Cluj. Problema e cu atât mai îngrijorătoare cu cât numărul studenților minoritari e în necontenită creștere față de acela al studenților români. Ca date de comparație, foarte elocvente: în anul școlar 1933—34 numărul studenților minoritari a *creșcut* cu 180 față de anul precedent, pe când acela al românilor a *scăzut* cu 204, de unde rezultă o diferență de frecvență de 384 *studenți în favoarea minoritarilor*. În anul școlar 1935—36, numărul studenților minoritari a scăzut cu 304 față de anul precedent, dar acela al românilor a scăzut cu 642; rezultă deci și de data aceasta o diferență de frecvență de 338 *de studenți, tot în favoarea minoritarilor*. În anul școlar 1934—35, Universitatea din Cluj a avut 1543 de studenți minoritari, care reprezintă 21% din totalul studenților minoritari din *întreaga țară* (7395) din acel an, pe când numă-

rul total 4300 al studenților Universității din Cluj nu reprezintă decât 14% din totalul studenților din țară (31044).

De sigur, nu suntem nemulțumiți de creșterea numărului studenților minoritari. Dimpotrivă, suntem bucuroși că s'au convins de imparțialitatea și nivelul cursurilor universitare românești și că vin astăzi la noi. Traiul în comun cu studenții români, atmosfera senină a universității românești, va contribui la înțelegerea *leală* a tuturor fiilor acestei țări. Deci, să vină cât mai mulți minoritari la Universitatea clujeană. Dar, în același timp, Românii să fie puși în *condiții egale*, să poată veni și ei în număr cât mai mare și să asigure preponderența elementului românesc în pătura conducătoare de mâine. La București, cu aproape 20.000 de studenți, este suprapopulație universitară și e bine să se ia măsuri de normalizare. La Cluj, numărul elementelor românești e prea mic, față de acela al studenților minoritari și deci trebuie mărit. În plus, trebuie îngrijit de *sănătatea* studenților români, cari trăesc în condiții cu mult inferioare minoritarilor. Căci țara nu are nevoie de oameni oboșiți, bolnavi, cari-și trăesc viața de azi pe mâine în vre-un biurou, ci de tineri plini de viață și de sănătate, care să contribuie efectiv la progresul sufletului românesc.

Pentru ca toate datele acestei probleme să fie cunoscute, iată mișcarea populației Universității din Cluj dela 1925—26 până acum:

Anul școlar	Totalul studenților	Minoritari	Procent minoritari
1925—26	2297	606	27%
1926—27	2554	740	29%
1927—28	2741	804	29%
1928—29	3021	901	29%
1929—30	3738	1178	31%
1930—31	4064	1382	34%
1931—32	4124	1626	39%
1932—33	4469	1747	39%
1933—34	4445	1927	43%
1934—35	4300	1543	36%
1935—36	3354	1239	37%

Prin urmare, în timp de zece ani, elementul românesc a scăzut procentual cu 10% la Universitatea din Cluj, dela 73% în 1925—26 la 63% în 1935—36. În același interval. Universitățile din Iași și Cernăuți au *progresat* în procentul Românilor, respectiv cu 7% și 13,8%, ceea ce face și mai impresionantă *scăderea* de la Cluj. Iată datele statistice:

Universitatea	Anul școlar	Totalul studenților	Minoritari	Proc. Rom.
București	1925—26	15550	2972	83%
	1928—29	20985	3056	85%
	1934—35	17753	3372	81%
Cernăuți	1926—27	1155	612	47%
	1932—33	3246	1227	60,8%

TRADUCERI DIN R. M. RILKE

I

Greu e spre Domnul coborâșul. Dar iute
Te necăjești cu ulcioarele tale golite
Și deodată însă-i deajuns: copil să fii, fecioară sau femeie,
Pentruca'n nesfârșire să-l poți îndestula.

El este apa: modelează tu numai curat
Doar cupa celor două mâini, ce vreau, tinzând spre dânsul
Iar de'ngenunchi pe lângă-acesta —: el va risipi
Și va întrece puțința cea mai mare-a ta de a-l cuprinde.

II

Dar anii merg . . . și totuși e ca'n tren:
Noi mergem, înaintea celorlalte, și anii stau
Ca peisaju'n dosul geamului călătoriei noastre,
Geam limpezit de soare, sau prins în flori de ghiață.

Cum se așează'n spațiu acele întâmplare
Un lucru a fost pajiște și altul pom,
Iar altceva s'a dus s'ajute a plâsmui un cer . . .
Un fluture și-o floare se mai află aici,
Niciunul nu ne minte: metamorfoza nu-i minciună.

III

Ferice de acei cari știu că'ndărătul
Tuturor limbilor se află acel inefabil,
Și că, dintr'acolo, spre buna noastră plăcere
Iși face cale, trecând măreția spre noi.

Independent de podurile noastre
Clădite cu lucruri diverse
Așa că'ntotdeauna, din fiecă încântare
Privim în veselul miez al burului nostru comun.

DIDIA SAINT-GEORGES

PUTEREA OBIȘNUINȚEI

Viața, înșiruirea asta capricioasă de evenimente plăcute și neplăcute, l-a prins pe Ghiță de gât cu o dragoste șgomotoasă, de timpuriu. prea de timpuriu chiar.

Dragostea șgomotoasă fu tânăra și blonda sa nevastă, Sevastița Busuioc.

Dar căruța e greu până se urnește, că pe urmă merge singură. Dacă merge scârțâind, ce are a face? E vorba, merge?

Tița, cum o alinta dumnealui pe Sevastița, șade la fereastră. E o zi limpede de Mai. E cald. La capătul străzii se văd venind dela instrucție un șir de soldați cu tot praful și cu câinii după ei.

Lângă o casă, doi copii s'au așezat jos, au scos arșicile din buzunare și au început să se joace. Deodată unul dintre ei, cel mai mic și mai slăbănog, a luat-o la fugă, strigând: „Pui de giol! Pui de giol!”. Celălalt s'a luat după el, în goană, amenințând zădarnic.

Două rândunele s'au așezat pe gardul din față și se giugiuiesc, în limba lor.

Tița le urmărește cu mare atenție. A uitat de tot ce se petrece pe stradă. Da. . . Așa trebuie să aștepte ea întotdeauna, fără să scoată o vorbă de nemulțumire. În schimb, să robotească în casă ziulica întreagă, până cade frântă de oboseală, să aștepte un an, doi, nouă. . . Și barem dacă inima ei de inger — gândește dumneaiei — ar găsi înțelegerea, dacă ar găsi calmul de care are nevoie. . .

Se înserează. Se face noapte. Altă așteptare. Ies stele pe cer, sumedenie. Târziu, vine și Ghiță, se apleacă ceremonios din șale, adresându-i apoi același compliment de care s'a săturat după atâta vreme: „Frumuseții tale, doamnă, un trubadur se închină!”.

. . . Așa e însă ea, bună. Nu i-a zis niciodată nimic. Nu l-a certat, deși aproape întotdeauna avea un miros suspect, deosebit după băutura pe care o consumase (și nu în cantitate mică).

culară, au sute de bursieri la Universitatea din Cluj; prin eventuala închidere a căminurilor, noi lăsăm pe drumuri pe studenții români săraci. Prin urmare, pentru Cluj cel puțin, se impune o activă ajuto-rare a căminurilor, cantinelor, o înmulțire a burselor și o distribuție a lor cu multă atenție.

În același timp, asistența medicală, — așa cum se practică la Cluj — e o adevărată binefacere și răspunde unei triste dar imperioase necesități sociale. Ea trebuie intensificată, iar statul, care e dator să vegheze la pregătirea sufletească și trupească a slujitorilor lui de mâine, trebuie să nu facă economii când e în joc sănătatea tinere-tului nostru cultivat.

O problemă spinoasă e aceea a taxelor universitare. Statul, pre-ocupat de alte probleme, a lăsat universitățile pe ultimul plan al preocupărilor budgetare. Fondurile care alimentau institutele, labo-ratoarele, bibliotecile, în anii trecuți, au fost treptat *suprimate*. Pen-tru a face față nevoilor celor mai elementare ale unui învățământ su-perior, Universitatea e *obligată* să se întrețină din taxele luate de la studenți. E drept că aceste taxe nu sunt mari, ele sunt mult mai mici decât în străinătate. Dar aici se ivește iarăși spectrul sărăciei aproape al totalității studenților români ardeleni. De aceea, ar fi timpul ca Statul să reia în grija sa cheltuielile unei universități, care e o onoare pentru el și care e în același timp uzina unde se făurește viitorul neamului. Dar, chiar atâta timp cât Universitatea e lăsată la propriile ei mijloace, taxele universitare ar putea fi ajustate. De pil-dă, ar putea fi *mărite*, pentru a permite *scutirea unui număr cât mai mare* de elemente meritoase, dar sărace cu adevărat.

Măsurile pe care le poate lua Statul, ar trebui întregite prin ini-țiativa particulară. În această privință, organizarea minoritarilor, care susțin mulți bursieri, căminuri, etc. e un exemplu de urmat. În Elveția există o mare asociație *Pro Juventute*, compusă din bănci, in-dustriile mari, reprezentanții comerțului, burghezi bogăți, intelectuali, etc. Rolul ei e promovarea elementului elvețian în carierele intelec-tuale. O comisiune cutreeră școalele primare ale Elveției, de unde alege elementele cele mai meritoase. Acești elevi buni sunt ținuți ca bursieri ai asociației în licee și trebuie să justifice prin o muncă con-tinuă, încrederea ce s'a pus în ei. În zilele de sărbători bursierii dela țară sunt primiți în casele membrilor asociației, ca să se deprindă cu lumea conducătoare. Cei buni dintre ei continuă a fi bursierii asocia-ției și în universități. Ei primesc sume destul de mari ca să aibă o viață largă; contactul cu membrii asociației îi face de fapt părtași ai vieții elitei. În timpul acestor studii vocația fiecăruia dintre ei se pre-cizează, iar posibilitățile de activitate postuniversitară se fixează deja înainte de terminarea universității. Odată cu diploma, tânărul bur-sier, luat ca elev de școală primară de la țară, își și găsește ocupa-ția, grație aceleiași asociații, ai cărei membri i-au devenit prieteni mai bătrâni și mai cu experiență.

Ce admirabil teren de muncă cu adevărat națională ar fi îm-pânzirea țării noastre cu astfel de secții ale unei mari asociații pen-tru protecția tineretului român intelectual! Cu bunăvoință, inițiativa

particulară ar găsi și fonduri în acest scop; mă gândesc la cei 10 directori și cei 7 cenzori ai Băncii Naționale cari primesc fiecare mai mult de un milion de lei pe an, mă gândesc la consiliile de administrație ale societăților petrolifere, ale Reșiței, etc. Adevăratul patriotism și adevărata iubire a studenției s'ar putea manifesta în mod strălucit în această direcție *efectivă* și nu în intrigi politice și vorbe de paradă, cu care se amețește adesea mintea, fără a se aduce absolut nici o îmbunătățire *reală* stărei de azi, atât de grele, a studenției românești.

PETRE SERGESCU

CRONICA ASTREI

SERBĂRILE DELA BLAJ

Icoana zilelor de 19—21 Septemvrie o așezăm printre amintirile cele mai de preț din câte îi pot fi date unei vieți omenești. În aceste zile de dulce început de toamnă, Astra și-a prăznuit, la Blaj, cei șaptezeci și cinci de ani de existență. Lume neînchipuit de multă s'a adunat din toate părțile la această sărbătoare, căreia prezența tuturor vlădicilor celor două biserici românești i-a dat o strălucire cu adevărat împărătească.

Pentru o asemenea sărbătoare nu se putea un cadru mai nemerit decât gloriosul orașel de pe malul Târnavei. În chiliile mănăstirești din acest oraș de școli s'a urzit o bună parte din marele nostru proces de revendicare. Clerici cu suflete eroice și dascăli vizionari au roit dintre bătrânele-i ziduri pentru întreg pământul românesc. Nicăieri trecutul nu e atât de viu, tradiția atât de apropiată de prezent ca în acest oraș pitit la poalele catedralei de arhitectură occidentală, dar cu interiorul, cu sufletul răsăritean. Marile figuri dispărute sunt pomenite aici cu familiară pietate, iar zilele mărețelor hotărâri freamătă vii în amintire. Blajul e, fără îndoială, cel mai *istoric* oraș al nostru.

Astra jubilară se găsea așa dar în cadrul ei firesc în Blajul acesta care a contribuit în tot decursul celor șaptezeci și cinci de ani, într'o măsură atât de însemnată la închegarea și înflorirea ei.

Ne aducem aminte ca prin vis de Blajul serbărilor de acum douăzeci și cinci de ani. În răstimpul ce s'a scurs, s'au mutat graniți, s'au surpat împărății și n'au rămas în picioare decât înjghebările clădite pe adevăruri profunde, organice, nezdruncinate. Astra s'a dovedit a fi una din aceste așezări și jubileul dela Blaj n'a fost numai un prilej de satisfăcute priviri plimbate în urmă, ci și un moment de scrutare a datoriei noastre de azi și de mâine, popas într'un drum care continuă, urcând. Astra reprezintă trăsătura de unire între Ardealul vechiu și Ardealul României Mari, ea este pe linia permanentă a marilor elanuri naționale. Tactica ei s'a schimbat, firește — în unele privințe cel puțin — odată cu schimbarea granițelor, dar impulsul profund care a animat-o, rămâne același: păstrarea și sporirea zestrei

noastre spirituale. Președintele Astrei, profesorul Iuliu Moldovan a arătat în accente religioase eterna actualitate a acestui program al Astrei: „Căci neamul este purtătorul și scopul vieții; el ne-a dat-o, el ne-a ridicat unde suntem, lui și patriei trebuie să o închinăm ca să o poată continua viguroasă în veșnicia vremurilor ce vin.

* * *

Peste serbările dela Blaj a plutit în splendoare nimbul înalt al Coroanei Regale. Prezența Suveranului a dat cea mai strălucită confirmare rostului Asociațiunii ardeleni. Maiestatea Sa a spus:

„Am astăzi o mărturisire de făcut care, sunt sigur că tuturor Ardelenilor le va merge la suflet: Ființa mea culturală, substratul omenesc al sufletului Meu, este un produs al „Astrei”, căci este un produs al dascălilor ardeleni. Temelia culturii Mele românești a venit în praful desăgilor dascălului Cionca din regiunea Rășinari-Sibiu. Adăpat la marile credințe naționale ale Mitropolitului Șaguna, el a infiltrat în sufletul Suveranului întrunirii de astăzi, idealul că Români sunt un singur neam, nedespărțit pe vecie. Al doilea dascăl, care a venit și ne-a plămădit acest suflet național, tot de pe plaiurile ardeleni își trage obârșia. Vorbesc despre acela pe care mulți dintre Dv. l-ați cunoscut și iubit și care a fost Munteanu-Murgoci. El este acela care în timpul adolescenței ne-a făcut legătura cu Români ardeleni, prin el am început să pricepem sufletul ardelen și să-l iubim“.

Aceste cuvinte care s'au săpat adânc în sufletul Ardealului constituie hrisovul domnesc dat Astrei.

* * *

Nu vom stărui asupra programului prea îmbelșugat al acestor serbări neuitate. Ziarele s'au ocupat pe larg de concertul d-lor Brediceanu și Mureșanu, de foarte frumoasa conferință a d-lui ministru Al. Lapedatu și de atâtea alte comunicări valoroase. Nu putem însă lăsa neamintit cortegiul etnografic, organizat în legătură cu admirabila demonstrație a „Șoimilor” d-lui I. Hațieganu. Un scriitor bucureștean care în timpul defilării țăranilor se găsea în tovărășia unui diplomat strein, îmi povestea cum diplomatul îi puse, pe neașteptate, această întrebare curioasă: „Câte parale o fi costat să îmbrăcați atâția intelectuali în costume țărănești?”. — Întrebare plină de tâlc. Era atâta disciplină și distincție în acești țărani, încât cine nu-i cunoștea putea să fie într'adevăr ispitit să nu creadă că au venit dela plug și dela coasă. Întrebarea streinului e cel mai mare elogiu ce se putea aduce acestor batalioane de țărani, fiindcă această întrebare implică recunoașterea milenarei noastre culturi populare, intrată în reflexe, exprimată prin bogăția discretă a îmbrăcămintei, prin aristocratica simplitate a ținutei, prin întreg acel subtil simț al măsurii ce caracterizează neamul nostru.

ION CHINEZU

CRONICA MUZICALĂ

CONCERTELE GEORGE ENESCU

Inceputul sezonului muzical al Capitalei s'a bucurat de dărnicia creatoare a lui G. Enescu. Geniul acesta răsărit din pământul românesc, ne poartă în el ca într'un mare spic al Providenței. În bătaia lui de arcuș cântă toată bucuria și durerea tănuită a duhului nostru etnic. Proporțiile lui întrec, desigur, orice cadru dat. Aspirațiile lui merg dincolo spre armonia duhului cosmic. Totuși, plămada firii lui Enescu se găsește aici în țarina noastră unde l-au crescut viersul și doina. Revenirea continuă la matcă, face din geniul lui cea mai glorioasă exemplificare de convertire a valorilor folklorice anonime în valori spirituale universale. Sub acest semn al revenirii între noi, cu harul trinitar al inspirației, vioristul-dirijorul-compozitorul Enescu ne dăruiește un ciclu de simfonice și audiții de sonate, răscolind din adâncuri tot ce are mai prețios creația muzicală a omenirii. Caracteristica lui Enescu este tocmai această străfulgerare a diverselor epoci și stiluri muzicale, cu elanul proaspăt al unui re-creator. Sunt totuși culmi peste care duhul lui păstorește mai cu drag. Aceste sunt I. S. Bach, Beethoven și I. Brahms. Nu ne mirăm de alegere. Cei trei B. sunt reprezentativi ai construcției muzicale de largă respirație, clădind pe planuri vaste toată gama trăirii sufletești, dela mistica credinciosului Bach până la demiurgica încordare a răsvrătitului Beethoven.

Și acum să înșirăm faptele:

Primul simfonic s'a deschis festiv cu *Concertul brandenburghez* de I. S. Bach. I-a urmat *Uvertura* și *Bachanala* din *Tannhäuser*, atât de des sacrificate în audițiile obișnuite, și cari ne-au apărut, de astădată, transfigurate în adevărata lor lumină, de feerie. *Simfoniei a patra* de Brahms, atât de teutonică prin factura ei, dirijorul nostru i-a dat claritate, zvâcnind câteodată romanticul din molateca-i unduire.

Sufletul muzical al lui Enescu are acest dar al incandescenței, al încălzirii până la alb, la cristalin. Orice exagerare, orice gest înflorit e repede convertit la simplitatea marelui adevăr.

În al doilea simfonic, după o temeinică *Uvertură la Coriolan* de Beethoven, un *concert de vioară* de Brahms, la care regretam că mâna violinistului Enescu nu ducea cu sine și orchestra pierdută ca o turmă prin desigurile buneii intențiuni a dirijorului G. Georgescu. Revenit la pupitru, Enescu ne-a desfășurat măiastra și polifonica *simfonie* de Paul Dukas și propria *Rapsodie întâia*, plină de naivitatea primei concepții creatoare, fără să întrezărim în ea puntea de trecere spre autohtonul de esență al viitoarei simfonii și sonate românești.

Al treilea simfonic a fost pus sub conducerea Dlui Perlea, iscusit muzician și excelent acompaniator al lui Enescu în *concertul mi major* de I. S. Bach. Puterea de expresie din *Adagio*, atinge pragul unei minuni. Un alt *adagio cantabile* (*Romanța op. 50.*), de astădată o ochire în senin a vecinic încruntatului Beethoven, ne-a condus

spre lirica pasionată a *poemului* de Chausson, operă atât de iubită de maestrul Enescu. În partea doua, Enescu reluând bagheta a condus *simfonia în do major* de Mozart, cu o măreție într'adevăr majoră, care explică în parte, falsa-i denumire de simfonia lui Jupiter. „*Cortegiul divinităților infernale*“, opera tânărului Mihail Mihalovici, de o formă luxuriantă și drăcească vervă, a încheiat acest simfonic, bogat prin însuflețirea-i rară.

În prima audțiție de sonate, Dl. Alfred Alessandrescu a arătat principala calitate a d-sale de acompaniator la pian, fiind înțelegător și delicat părtaș al lui Enescu în sonatele de Gustave Samazenilh, Leken și Schumann re minor. Dacă primul dintre acești compozitori ne țintuște în zona unei savante și alambicate gândiri muzicale, cu reminiscențe cari se întind dela C. Franck la Paul Dukas, cei din urmă ne poartă departe prin volbura unui elan de poetică inspirație.

În a doua audțiție, acompaniatoarea Doamna Muza Germani-Ciomac nu a avut norocul să-l întâlnească pe maestrul nostru în cea mai bună dispoziție pentru sonatele de Brahms re minor și S. Kreutzer. O fatalitate a imponderabilelor sufletești cari țin de aceeași sursă a marelui inspirații.

Sonata lui Enescu în la minor, scrisă pe motive românești, merită un studiu adâncit, pe care ni-l păstrăm pentru altă ocazie, fiind cea mai reușită încercare de sinteză a folklorului nostru muzical. Prin inspirația ei bogată, duhul etnic străbate vânos întreaga complexitate a gândirii muzicale apusene.

Al patrulea simfonic s'a deschis cu suava *uvertură din Oberon* de Weber, operă potrivită temperamentului liniștit al dirijorului Alf. Alessandrescu, același care în *Concertul re major* de Beethoven op. 61, cântat de Enescu, ni s'a părut de-o timiditate regretabilă. În „*Allegro ma non troppo*“ orchestra părea o umbră anemică, ce-și urma cu o distanță respectuoasă vlăguitul concertist. În schimb în părțile de tutti, pintenii dați aceleiași sfieli nu și-au găsit liniștea decât în acordul final al inutilei zăpăceli. *Larghetto*-ul mai unitar dar în *Rondo-Allegro* aceeași lipsă de nerv și subliniere a orchestrei. Putem spune, și fără vre-o intenție de ironie, că părțile cele mai reușite ale concertului au fost cadențele în solo, în care Enescu, dând singur glas straniu acelor îngăimări de tremollo, ne-a revelat însăși ființa apocaliptică a lui Beethoven. În încheiere, și ca dovadă a variilor bogății ce zac ascunse în lada de zestre a orchestrei noastre, Enescu a dirijat *Eroica* de Beethoven. O construcție de gândire muzicală, cu incontestabile lungimi, dar ce poem al dramaticei lupte interioare care persistă ca în ecou, dincolo de mormântul eroului său (*marșul funebru*) în acel scherzo jucăuș de spirite și finalul larg întins, ca pedestalul unui monument!

(Concertele Enescu continuă; vom reveni asupra lor în numărul viitor).

TUDOR CIORTEA

CRONICA TEATRULUI

„PAVILIONUL CU UMBRE“ DE GIB. I. MIHĂESCU. — „MOLIMA“ DE ION MARIN SADOVEANU — „CIDUL“ DE CORNEILLE — „IN LARG“ DE SUTTON VANE

Stagiunea din anul acesta a Teatrului Național din Cluj s'a deschis printr'o pioasă comemorare a scriitorului Gib. I. Mihăescu, dela moartea căruia se împlinea un an, și prin reprezentarea singurei lui opere dramatice cunoscute, *Pavilionul cu umbre*. Spectacolul cu o îndoită valoare de noutate — căci, în afară de faptul comemorării, se reprezenta o piesă ce nu figurează încă în repertoriul „clasic“ al literaturii noastre dramatice — marca astfel începutul efectiv al activității d-lui Victor Papilian în fruntea instituției de care vorbim.

Aducerea aminte de Gib. I. Mihăescu avea ea însăși o multiplă semnificație. Locul pe care acest scriitor cu sfârșit prematur îl are în mișcarea noastră literară este de întâiul rang, precum se știe. D. director Papilian, în cuvântarea rostită, a subliniat însă cu deosebire faptul că opera literară a lui Mihăescu este reprezentativă pentru literatura noastră de după războiu, cu tot aportul ei nou bine cunoscut. Apoi scriitorul comemorat și-a început strălucita carieră literară, în întâiul an de după războiu chiar, aici în Cluj, într'un mediu nou și într'o tovărășie rodnică, ce a făcut să apară revista „Gândirea“. Zilele petrecute la Cluj le-a evocat, cu același prilej, d. Ion Chinezu, vorbind în numele Asociației Scriitorilor Români din Ardeal, iar prin d. Nichifor Crainic s'a asociat la această comemorare și revista frunțată printre ai cărei colaboratori Gib. I. Mihăescu ocupa un loc de cinste.

Fără să aibă o desăvârșită tehnică dramatică, prin tema ei, piesa „Pavilionul cu umbre“ poate sta alături de operele epice bune ale autorului. Este într'însa o deslănțuire de pasiuni de o furtunoasă intensitate și stări sufletești vecine cu halucinația. Căsnicia lui Ilarie și a Angelei a fost distrusă odinioară de păcatul femeii cu Miti. Energic și hotărît, soțul înșelat a omorît pe seducător și și-a alungat soția, spre a spăla astfel orice urmă de păcat. Și-a crescut apoi singur unicul copil, pe Liana, tăinuind drama vieții sale și închipuindu-și că în felul acesta și-a mântuit copilul de o nenorocire posibilă. Socoteala este însă greșită. Taina susținută cu grijă nu este altceva decât produsul urei lui și o prelungire a răzbunării sale. Iar consecința este că, neprevenită, Liana cade într'o cursă similară ce i-o întinde dragostea lui Geo, pătimașă și răzbuunătoare, din cauza lipsei de considerație de care se bucură tânărul în casa aceasta. Geo evocă figura îngropată în uitare a lui Miti și umbra evocată ia proporții de mit, influențând puternic acțiunile oamenilor în viață. Oamenii sunt prinși la un moment dat ca într'un vârtej care-i mână orbește înainte. Autorul ne sugerează că pasiunea lui Geo are ceva morbid într'însa, e vorba de o țară moștenită, dar vârtejul e mânat mai cu seamă de imaginea evocată a lui Miti, cu atâta putere de concretizare încât figura lui parcă e prezentă în grup. Ca într'o halucinație, oamenii con-

tează cu ea în acțiunile lor. Vraja e atât de puternică uneori, încât, ca printr'un fenomen de dedublare a conștiinței, oamenii se confundă cu umbra închipuită a lui Miti. Imaginea lui Miti planează mereu în atmosferă, ca un destin implacabil. Și atunci se întâmplă că tatăl, ca să evite un nou păcat pregătit, îi dă pe Liana lui Geo de soție. Dar Liana, seduse de puterea misterului, nu renunță la întâlnirea extra-conjugală din Pavilionul fatal, schimbându-și doar eroul. Astfel Geo este distrus și cu dânsul și fericirea Lianeii, căci ea numai pe el îl iubea.

Bătrânul tată a vrut să ucidă păcatul, dar prin procedura lui greșită a creat un alt păcat. Imutabil ca un principiu, el a căzut jertfă forțelor oarbe ale vieții. La un moment dat apare și mama înstrăinată a Lianeii. Ea e umană în întoarcerea ei și în tendința de a-și apăra fiica de o nenorocire asemenea aceleia care a lovit-o pe dânsa.

Piesa a fost interpretată de dnii N. Neamtzu-Ottonel, Ion Tâlván și de d-nele Viorica Dimitriu, Jenny Moruzan în rolurile principale.

A doua premieră românească a fost piesa d-lui Ion Marin Sa-doveanu, *Molima*. Un destin implacabil conduce și acțiunea acestei piese. Împlinirea lui este determinată de astădată, în afară de factorul psihologic, de un element de ordin cosmic. Drama este înzestrată astfel cu o valoare simbolică, care-i sporește prestigiul.

Factorul psihologic este reprezentat prin răutatea unei mame nenorocite în viața ei familiară, pe care propria nenorocire a stăpânește în așa măsură, încât o face prilej de repetate nenorociri în familia ei. Geloasă pe noru-sa, din dragoste egoistă și nesăbuită pentru fiul ei, ea nu-și dă seama, în furia ei deslănțuită, că prin îndepărtarea nurorei de căminul abia înfiripat distruge în fond fericirea propriului ei copil. Tragicul izvorește din lipsa de înțelegere a tinerilor, cari nu-și dau seama că toată ura mamei a crescut din întâmplarea nenorocită care i-a pecetluit viața. Numai această înțelegere și indulgența produsă de ea ar fi putut îmblânzi pe ființa posedată.

Năruirea căsniciei fiului este însă numai o verigă într'un lanț de nenorociri. Nenorocirea primară, care determină conduita mamei, se transformă într'o forță autonomă, misterioasă, care acționează pe deasupra voinței oamenilor, făcându-și din aceștia niște instrumente oarbe. Aceasta este una din notele caracteristice ale piesei. Etapa următoare a lanțului de nenorociri o determină tânăra soție care, după moartea mamei, se întoarce la soțul părăsit. Ea provoacă, involuntar, moartea copilului adoptat de soț și care întruchipa toată bucuria vieții acestuia. Vrând să evadeze apoi definitiv din această casă, ea este reținută de un bătrân servitor, care o îndeamnă la izolarea de restul lumii, din cauza contaminării cu răul, după cum e obiceiul să fie izolați leproșii pentru a nu avea prilej să molipsească oamenii sănătoși. Ea se închide astfel ca într'un mormânt, în această casă transformată într'un cuib de nenorociri.

Elementul cosmic care se suprapune factorului psihologic este mediul dobrogean care conține în el sămânța nenorocirii. Insuși aspectul dezolant al solului, apoi puterile nebănuite și capricioase ale mării, o climă cu asperități distrugătoare, toate acestea formează ele-

mentele unui tragic mit dobrogean care face din acest colț de pământ un leagăn de morminte multimilenare. În crearea acestui mit vedem a doua trăsătură caracteristică a piesei și în același timp originalitatea ei.

În spectacolul dela Cluj rolurile principale au fost interpretate de dnele Mia Mateescu, Magda Tâlván și de dnii N. Dimitriu și N. Voicu.

Între cele două premiere semnalate s'a intercalat reprezentarea tragediei *Cidul*, a lui Corneille, opera cea mai tipică a teatrului clasicist, care împlinește chiar în acest an o existență de 300 de ani. Piesa n'a rămas fără ecou în marele public ceea ce constituie o dovadă despre valoarea ei reprezentativă pentru o epocă și un gen de teatru ce-și poate găsi admiratori în toate timpurile.

Din distribuție remarcăm pe d-nele Viorica Juga-Lapteș, Mary Munteanu, A. Vulcu și pe d-nii Ion Tâlván, N. Sireteanu, C. A. Russey, Hristea Cristea, V. Potoroacă și D. Constantinescu.

Piesa următoare, *In larg* de Sutton Vane, a inaugurat ciclul modern al teatrului european din repertoriu.

În această piesă, autorul tratează, într'o formă modernă și îndrăzneță, o temă care nu este de loc nouă. În toate timpurile și-a pus omul întrebarea chinuitoare: ce este dincolo de moarte? Viața de dincolo de moarte îl interesează și pe autorul acestei piese.

Trecerea dintr'o existență în cealaltă i se pare lui o simplă întâmplare foarte firească. Omul nu-și dă seama la început de schimbarea petrecută și continuă să fie preocupat de lucrurile de pe pământ. Nu există deci o ruptură bruscă între cele două existențe și nici măcar o deosebire esențială, ci există o continuitate dela una la alta.

Însăși trecerea aceasta dela o existență la cealaltă, autorul și-o închipue ca o călătorie pe mare. Ideea nu este nouă, fără îndoială. Biserica creștină vorbește de marea vieții, pe care călătoresc toți muritorii deopotrivă, iar mitologia antică concepe despărțirea omului de viață exact în felul traversării unei ape, a râului Styx. Râul antic se transformă la autorul nostru într'o apă de mai largă suprafață și atunci și barca mitologică este înlocuită cu un vapor modern. Schimbare de esență nu există însă. Țărmul de imbarcare reprezintă viața pământeană, iar celalalt țărnm, spre care se îndreaptă vaporul, viața de dincolo de moarte. Și pe străvechiul Caron, care conducea sufletele morților peste râul Styx, îl regăsim, într'un personaj modernizat: barmanul.

Pe acest vapor se vor imbarca, spre a face trecerea pe celalalt țărnm, următoarele persoane: un om de afaceri, un preot, un tânăr foarte cumsecade dar bețiv, o femeie simplă, o femeie ușuratică și doi tineri idealiști. Întâii cinci sunt morți de moarte naturală, iar ultimii doi s'au sinucis. Toată acțiunea piesei se petrece în timpul călătoriei și pe vaporul pe care călătoresc cele șapte persoane amintite.

Autorul ne sugerează ideea că nici n'ar trebui să surprindă noua ipostază în care se află aceste persoane în urma trecerii lor dintr'o

existență în cealaltă, după cum nu-l surprinde pe nimeni faptul că s'a născut și a început existența de pe pământ.

Adevărul este însă că omul se îngrozește de moarte. De aceea, când acești călători încep să-și dea seama de soarta lor, o frică grozavă îi cuprinde și ei refuză să admită schimbarea petrecută cu dânsii, schimbare asupra căreia totuși voința lor nu are nicio putere. Frica omului de moarte a vrut mai întâi să ne-o arate autorul în piesa sa. Această frică nu înseamnă altceva însă decât legarea omului de viață, ea este rezultatul dragostei de viață care stăpânește sufletele noastre. Astfel, exprimând această frică, autorul nu face altceva decât să glorifice viața.

El e asociat însă ideii de trecere dintr'o existență în cealaltă și ideea judecății supreme. Întâia idee i-a dat posibilitatea să exprime drama existenței noastre, a doua este și prilej de satiră.

În actul judecății se găsesc scenele cele mai profund omenești din întreagă piesa. Gândul acesta tulburător că există cineva care-l cunoaște fără să-l fi văzut și care va judeca faptele lui, nu se știe cu ce criterii, îl face pe om să se concentreze pe un moment asupra problemei de a găsi o ieșire din fundătura ce se închide înaintea lui. Și aici a dat autorul o nouă dovadă de darul său de a cunoaște oamenii. Căci l-a lăsat pe fiecare să se comporte în această împrejurare după firea lui și după felul cum a fost învățat să se poarte în toate momentele vieții sale.

Autorul a avut plăcerea să le lase oamenilor toate atributele vieții, cu toate că ni-i prezintă într'o împrejurare atât de fantastică. Ei sunt deci când buni când egoiști, când veseli când triști, când serioși și frământați, când naivi și ușuratici, după firea lor și împrejurările în care sunt puși. Piesa e făcută deci în așa fel încât să ne dea și fiorul dramei și destinderea umorului.

„In larg” a fost interpretată de d-nele Marcela Borsa, Violeta Pescariu-Boitoș, Aurica Vasiliu și de d-nii Iosif Vanciu, N. Sireteanu, Titus Lapteș, M. Mateescu, L. Divarius și C. A. Russey.

OLIMPIU BOITOȘ

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

TRAIAN CHELARIU, „AUR VECHIU”,
POEZII.*)

Nu putem vorbi de noua carte a poetului Traian Chelariu fără a aminti de poemul „Văslire în noapte”, suvenir scump nouă, din „Exod”, în care vedeam armonios imbinată o descătușare de sentimentalism cu forma cea mai perfect slefuită a versului.

În „Aur vechiu” tendința de a da acea perfecțiune clasică a versului e mai vădită.

Iată aceste rânduri onomatopice:

*Voce umană, — mamă, — mană, —
[mare destîn
căror căi se plânge, cărui chin
calma aromă a gamelor ce le
ții de cimpoaie și violoncele?*

Întâlnim nu rareori imagini prețioase:

*Totuși ne-ai durut ca o tăcere prea
[mare...*

Sau:

*Umbra pământului, umbra iubirii
mi-a înflorit în gând, — ghimpe tăcut
și ceasul greu de aurul mării
numai răscoală'n sânge mi-a zăcut.*

*Păzite pașiți poartă'n nări, prin zare
și în copite ne'nșeuatul murg, —
prelung nechezu-i aui'e'n frunzare
Potcoava lunii tremură'n amurg...*

în care, cu deosebire remarcabilă, e imaginea care încheie poemul.

Dintr'un decor dionisiac rupem aceste șiruri:

*Și suferă zeița, prin iederi, mângăierea
ca o înfrigurare ce-o cunoscără sânii-i,
dar risipită-i mâna de mult, deși du-
[rerea
i-o așteptau eroșii cu tolbă ai fân-
[tânii...*

Este în multe din poeziile volumului de față, o frumusețe isvorită din ritmul de ales „Carmen”, cu vechi rezonanțe.

Dar obiecția pe care o ridicăm volumului „Exod”, acum vreo doi ani, rămâne valabilă în parte și acum.

Deși unitar, „Aur vechiu” cuprinde cele mai grave inadvertențe lirice ale autorului lui.

Nu învinovățim de influențe. O frântură de ritm, o imagine asemănătoare, un cuvânt tăios, nu ne pot duce sigur spre o astfel de afirmație. Este însă altceva. Sunt neologisme nesudate bine — rare, e adevărat — și exagerări parocșo voite:

Când lua vreunul iezerele'n grai...
sau chiar nerealizări:

*unde-și ascunde izvoarele
înexorabilul curs?!*

*...lii blagoslovită'n crezul și lacuna
patimilor noastre duse'n lașitate...*

Posibilitățile din „Văslire în noapte” le întâlnim însă și aici în simplele sti-

*) Cernăuți, 1936.

huri „Soldat necunoscut“, în invocăția „Pasăre-a muntelui alb“ și în versul legănat ca acela al celor mai alese producții populare din „Marie a căilor“.

Autorul „Aurului vechiu“ se arată stăpân pe o frumoasă cultură, care îi va ajuta să ajungă în foarte scurtă vreme un rapsod de forța unui N. Davidescu (mai puțin, i-am dori-o noi, manierismul acestuia). Mai ales că d. Traian Chelariu, după cum scria și poetul Dragoș Protopopescu undeva, e dintre cei chemați.

VICTOR STOE, „VEDENII“.
POEME*).

Autorul volumului „Întrebare de stele“ (care aducea câteva poezii rare ca „Măinile tale, Viola“ și virtualități deosebite) ne dăruie acum această nouă carte de poeme.

Poet liliac, de intime spovedanii lirice, umbrit de aripa melancoliei, oscilând între incertitudini și calm, a evoluat dela primul volum, devenind mai personal, mai abundent în notații.

Cele două cicluri: „Imagini pentru Lia“ și „Legende“ aduc, în material deosebit, aceeași desfășurare de taină, sentimentală.

Singur, impersonal. Iată câteva rânduri cari definesc poezia dlui Victor Stoe:

*Înviere după înviere
Sufletul meu
Visează uitat.
Nu ridic mâna, nu chem pe nimeni,
Sunt pentru toate
Obosit și plecat*

(*Înviere*).

Sunt în „Vedenii“, mai curând decât adevărate și poetice vedenii, evadările lirice ale unui suflet gingaș, poemul cizelat al sentimentului de umanitate singular cu pecetea fragilității.

Suavă, poema „Gheșă“.

Am cita, dacă spațiul ne-ar îngădui-o, pentru frumusețea proprie d-lui Victor Stoe, elegia dela pagina 32.

Pentru totala mângâiere și pentru iubită, aceste liniștite slove de taină:

*Atunci mă vei chema aproape
Vei crede că mă joc cu visul
Și eu nu voi fi nicăieri.
Târziu vei simți prin tăceri
Că am plecat
Și vei gândi, înțiorat,
Că moartea poate nu e moarte,
Că e numai timpul în care
Visăm — pentru totdeauna — uitare.*

Trei legende, poeme prețioase cizelate, încheie volumul „Vedenii“ al dlui Victor Stoe, căruia, dacă am avea de imputat să nu cadă în manierism prin acel liliac, hieratic, ce se degajă din mai toate poemele, nu ezităm să-i acordăm toată încrederea noastră într-o bogată și fructuoasă carieră lirică.

ARTUR ENĂȘESCU, „PE GÂNDURI“*)

Se apropie două decenii aproape, de când a apărut volumul de rare esențe lirice al poetului care azi vagabondează uitat prin București. Ne propunem să întreprindem un studiu asupra întregii activități poetice a acestui mare nefericit care lasă dără luminoasă în literatura noastră contemporană.

Artur Enășescu e un clasic. Eleganța versurilor sale îl apropie de cei mai mari maeștri ai scrisului și nu fără dreptate vom alătura unele din aceste versuri de acelea ale lui Eminescu.

În acest volum, dela care pornește indemnul nostru pentru desvăluirea unor frumuseți nebănuite, e o întreagă concepție de viață, e o spovedanie uneori dureroasă, alteori resemnată.

*La templul Afroditei, pașii
Sfioși, pe lespezi, nu mai sună!
Doar uneori și-agață manta
De trepte somnoroasa lună.*

*] Ed. „Cultura Poporului“, București.

*) București, 1920.

Cel care a prins în cuvinte acest fior al tăcerii a fost dăruit cu lumina care a strălucit pe marmorele lui Praxiteles.

*Azi, fără imnuri vechi de slavă,
Amurguri trec și aurore;
Izbit'e'n stânca milenară
Vuesc doar undele sonore.*

E vorba de o cetate în ruină, pe un țărm elenic.

Poetul are viziunea lumii de odinioară. Prin ton și imagini, poezia se apropie de nemuritorul sonet: „S'a stins viața falniciei Veneții”.

Iată o altă înălțuire de puternice imagini:

*Și demonul pierzării va sta mereu la
[pândă
Prin larguri stăpânite de-a morții de-
[zolare;
Vor luneca doar norii, cu'ncolăciri
[fugare,
Iar soarele-și va stinge, lin, torța-i
[fume-gândă.
(Clipe din urmă)*

Romanța „Țiganca”, atât de cunoscută pretutindeni și a cărei melodie monotonă nu e adecuată frumuseții cuvintelor, a adus autorului ei un renume pe care desigur că nu l-a dorit. Dar cine a bănuit că această romanță va rămâne ca o perlă a literaturii noastre? De această poezie nu se poate alătura nici stihul de meșter al lui Argezi!

Cităm, până la revenirea asupra fiecărui șir, asupra fiecărei imagini, ultimele două strofe:

*Dispare'n vârtejuri, sar banii pe săni,
Loviți de furtună.
Și geme ca vie sub meștere mâni
Lăuta străbună.*

— — — — —
*Târziu stau nomazii la stele culcați,
Iar ea pe câmpie,
Sărută văzduhul cu ochi dilatați,
De-o sfântă beție.*

Vom găsi, în poeziile lui Artur Enășescu și umbre. Câte un vers e prozaic:

Ce? numai ție-ți ridicăm altare...

Alteori întâlnim o însăilare naivă:

*După o perdea
Cu-amorași brodată,
S'a ivit stios
Un profil de fată.*

Atunci când vom putea strânge de prin revistele unde sunt răspândite toate poeziile lui Artur Enășescu, vom arăta întreaga splendoare a acestui mare și necunoscut liric.

Volumul „Pe gânduri”, tipărit pe hârtie de împachetat, cu vignete reprezentând lilieci, fluturi, flori, lire și alte abțibilduri tipograficești, nu ne poate da decât o prea pală imagine a poetului. De aceea nici nu insistăm deocamdată mai mult. Semnalăm numai: Pe-un țărm elenic, Sonete, Cleopatra, Clipe din urmă, Revolta zeului, Țiganca, Privighetorile, Lacrimi, Pământ, Floarea morții, Intre astre și Epilog.

Aurel Marin

„CARTEA NOASTRĂ”. Alcătuită și redactată de un comitet. Editată de Societatea culturală „Cartea Noastră”, sub președinția d-lui Emanoil Cately, prefectul județului Bălți. 1936.

Cartea aceasta voluminoasă, de aproape 1000 de pagini în 8° mare, este o adevărată surpriză. Tiparul românesc îndeplinește o funcție tot mai importantă în Basarabia. Apar acolo reviste serioase, e adevărat mai mult cu caracter istoric, dar alătura de ele destule încercări și de ordin literar, dovedind toate împreună că există în această parte de țară puteri disponibile ce așteaptă să fie puse în lucrare cât mai des și cât mai repede. Nu mai vorbim de lucrările individuale ale unor autori ce practică statornic anumite indeletniciri literare. Și totuși „Cartea Noastră” este o surpriză.

Surprinzătoare este, mai întâi, însăși înfățișarea ei și cuprinsul. În scoarțele

ei și-a găsit loc o întreagă bibliotecă „de popularizare”, de felul acelor pe care aici în Ardeal le cunoaștem destul de bine. În loc să tipărească pe rând douăzeci sau treizeci de broșuri de cuprins variat, dar întregindu-se una pe alta, editorii au publicat deodată un singur volum, cu proporții și valoare de enciclopedie populară. Căci opera aceasta cuprinde, pe lângă partea istorică, împărțită în mai multe capitole dintre care unul privește „Biserica în trecutul neamului românesc”, al doilea istoria etnică și politică, al treilea istoria pământului românesc și descrierea înfățișării lui actuale, atât în aspectul fizic cât și cel uman și economic, un altul „istoria pe scurt a limbii și a scrierilor românești”, cu „bucăți alese” cari ele singure formează substanța unei întinse crestomații, iar altul, în sfârșit, istoria armatei, — o a doua parte de natură mai practică, în care intră atât noțiunile elementare de igienă, cu dezvoltări despre bolile molipsitoare și cele sociale, cât și elementele de știință agricolă: agricultură, viticultură, pomicultură, apicultură, zootehnie, plus un capitol despre cooperație, intitulat cu termenul atât de popular odinioară „tovărășiile țărănești”. Și să nu se creadă că materiile practice sunt și ele mai mult prilej de literatură, cum se întâmplă uneori, sau subiect de mântuială, epuizat în două sau trei pagini. Numai capitolul despre „creșterea vitelor” se întinde pe nouăzeci de pagini, sprijinindu-se pe ilustrații și îmbrățișând problema sub toate aspectele ei: educativ, economic și medical.

Pe cât de impunătoare este cartea în înfățișarea ei totală, pe atât de vrednică ne apare în organizarea și redactarea ei. Destinată cititorilor din pătura rurală, pe care năzuiește să-i sporească, ea este scrisă cu grija constantă de a nu rămânea nici un rând neînțeles și deci nefolositor. Grija aceasta apare și din explicarea în paranteză a cuvintelor fără circulație la țară cât și din exploatarea unei curiozități ce nu se întâlnește decât în

mediul rural. Socotim astfel, spre exemplu, acele „invățături” despre obiectele sfinte ce se găsesc în biserică, precum și descrierea și numirea veșmintelor preoțești, ca să ne mărginim exemplificarea la întâiul capitol mare al lucrării.

Nu mai puțin surprinzător ne apare însă și însuși faptul apariției acestei lucrări. Ea este rezultatul unei rodnice colaborări dintre toate categoriile de intelectuali dintr'un oraș de provincie: profesori, institutori, ingineri, agronomi, medici, cooperatori, etc. Dintre aceștia am vrea să-l relevăm în mod special pe d. Petre Stati, care redactează o revistă de merit „Cuget Moldovenesc”, în aceeași capitală de județ. Toate aceste energii ar fi rămas însă neutilizate dacă nu se găsea un om de inimă care să aibă posibilitate de a finanța o asemenea inițiativă. Omul acesta de inimă s'a găsit în persoana prefectului de Bălți, d. Em. Cattel, care conduce societatea „Cartea Noastră” și care a acoperit din fondurile Prefecturii pe care o conduce toate cheltuielile de tipar. Mai sunt deci și prefecți înțelegători pentru truda unor intelectuali și pentru nevoile sufletești ale țărânului nostru, prefecți cari știu să privească mai departe decât la nevoile de ordin electoral și la îndatoririle pur birocratice! Surpriza cea mare aceasta este.

D. N. MINCEV, *România și renașterea bulgară*. Constanța, 1936, Tip. „Albania”.

Intr'o povestire sumară, dar nu lipsită de precizie și de înțelegere, d. Mincev reamintește momentele mai importante ale relațiilor româno-bulgare în cursul veacurilor trecute. Înainte de a se opri cu stăruință asupra activității desfășurate de emigranții bulgari, în veacul XIX, pe teritoriul României, pentru pregătirea independenței patriei lor, autorul amintește de cele mai vechi emigrații bulgare în nordul Dunării, determinate de cuceririle turcești în Peninsula Balcanică. Spre a justifica un drept la recunoștință reciprocă între cele două popoare învecinate, cari

au suferit amândouă, deși nu în egală măsură, apăsarea puterii otomane potrivnice, d-sa se referă la legăturile lor culturale, și chiar politice, din epoca formării Principatelor române, când se constată o influență bulgară asupra popoului român, limba bulgară veche fiind mijlocul de exprimare a acelei culturi slavo-bulgare ce-și întinsese supremația asupra sud-estului european.

Dacă în veacurile mai vechi, țările române au oferit doar un adăpost celor alungați de urgia turcească, veacul XIX a ocrotit organizații politice cu rosturi bine determinate și cu mijloace de acțiune potrivite cu spiritul vremii (presă, etc.). Aceasta mai cu seamă după unirea Principatelor române, deci când în nordul Dunării se găsea o țară destul de întinsă, în curs de întărire și de organizare pentru constituirea unei puternice forțe autonome în această parte a Europei. Cu drept cuvânt accentuează autorul împrejurarea că poporul român a dat Bulgarilor mai mult ajutor în năzuințele lor spre o viață politică independentă, decât Sârbii, cu toată legătura de sânge dintre cele două popoare slave deasemenea învecinate.

În cursul povestirii sale, d. Mincev are prilejul să amintească și de comunitatea de interese a tuturor popoarelor balcanice, idee pentru care milita, din timpul lui Cuza, revoluționarul bulgar Gheorghe Racovschi.

Toate ideile relevate sunt menite să îndemne la strângerea legăturilor actuale, foarte scăzute, între poporul român și cel bulgar. Aducând laude tendinței d-lui Mincev — care nu este la întâia cercetare de natura celei despre cari vorbim acum — nu ne putem împiedeca să remarcăm că asemenea lucrări ar trebui să se tipărească și în limba bulgară, deoarece sunt atâtea semne care arată că dincolo de Dunăre se înțelege mai puțin necesitatea unor bune raporturi româno-bulgare și chiar utilitatea ideii de solidaritate balcanică.

Olimpiu Boitoș

Insemnări

AL XIV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ISTORIA ARTEI.

Între 31 Aug. și 12 Sept. a. c. a avut loc în Elveția al XIV-lea Congres internațional de istoria artei, după ce cel al XIII-lea s'a ținut la Stockholm în 1933. Interesul presei și al publicului a fost egal de mare în ambele țări, ceea ce se explică prin felul specialității care nu se adresează numai unui mic grup de experți, ci întregii lumi culte. Interesul a depășit însă granițele Elveției, fără exagerare am putea afirma că toată presa europeană și cea americană a luat notă și a urmărit cu atenție lucrările congresiștilor. Organizarea acestui congres se deosebește de a celui anterior. El nu a avut loc într'un singur oraș, ci a fost un congres ambulant: s'a început la Basel, a continuat la Zürich, Berna, Lausanne și s'a terminat la Geneva. Drumul dintre aceste localități de obicei nu s'a făcut cu trenul și nu s'a ales calea cea mai scurtă, ci cu autocare și adeseori cu înconjur mare vizitându-se toate bisericile, castelele, mănăstirile, cetățile din acea regiune. Am depăși limita reportajului nostru înșirând toate localitățile, prea numeroase, cari au fost vizitate. Dacă astfel congresul a fost instructiv, a fost în același timp și foarte obositor.

Lucrările în secțiuni s'au făcut la Berna dela 4—6 Sept. Au participat la congres 28 state cu 700 membri și s'au făcut 160 comunicări în cele 9 secțiuni. România a fost reprezentată prin 4 membri, dintre cari unui sas: dd. G. Oprescu, A. Busuioceanu, I. Bielz și subsemnatul. Dintre cei 4 membri români doi au făcut câte-o comunicare. Subsemnatul a tratat despre: „Conceptul artei naționale și mijloacele ei de investigare”. (Aprecierea comunicărilor se poate vedea în reportajul d-lui prof. Oprescu, în „Universul” din 20 Sept.). La ședința festivă de inaugurare a vorbit în numele delegației ro-

mâne d. Oprescu. Tema centrală în ședințele plenare ale congresului a fost arta Elveției, învățații elvețieni au ținut să dovedească lumii de specialiști că există o artă specifică elvețiană, care în mai multe privințe se deosebește de cea din Germania, Franța și Italia. Dl. Tzigara-Samurcaș care avea să trateze legăturile artistice dintre Elveția și România a lipsit. Ca și la celelalte congrese internaționale bine organizate, fiecare membru a primit în prealabil un volum cu rezumatul comunicărilor pentru a servi ca bază de discuție, iar discuțiile vor fi publicate într'un alt volum. Membrii români au luat parte activă la aceste discuțiuni în repetite rânduri. Comunicările nu au putut depăși 20 minute, iar discuțiile 10 minute. La aparență este puțin, dar ce mult poate spune un om de știință în aceste limite! După congres au mai avut loc trei excursii științifice.

În afară de rezultatele științifice ale comunicărilor, în afară de excursiile și foarte numeroasele expoziții temporare organizate în fiecare oraș pentru congresiști, în afară de împrejurarea că bogatele colecții particulare au fost accesibile congresiștilor, două inovații trebuie relevate: 1) la cinematograful din Berna s'au rulat filme de propagandă artistică, în cari ni s'a invederat cum trebuie prezentat publicului un monument, ori un muzeu prin film; 2) s'au făcut apoi demonstrații urbanistice, dar nu pe teren, ci în văzduh, din aeroplane, fiind astfel examinate mai multe orașe. Congresul excelent organizat de către dd. Paul Ganz, profesor la Universitatea din Basel ca președinte și Fr. Gysin ca secretar general a reușit pe deplin, autoritățile și particularii din Elveția, precum și presa au dat tot concursul. Congresiiștii au primit o serie de publicații privitoare la arta Elveției drept cadou, un număr de recepții și banchete s'au aranjat în onoarea

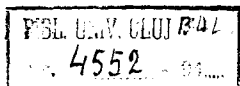
lor. S'au cimentat legături vechi între specialiști și noi legături științifice s'au stabilit. Participarea membrilor români, chiar a aceluia cari au primit ajutor de stat, s'a făcut cu considerabil sacrificiu bănesc, din cauza valutei forte și a scumpetei din Elveția.

Să mai amintim un amănunt de interes pentru Români și în special pentru ardeeleni. La congresul anterior din Stockholm, au avut loc discuții pasionate între delegații români și unguri. Subsemnatul s'a văzut silit chiar a înainta presiunii două memorii, cari erau în același timp și proteste. (Vezi „Actes du Congrès”. Stockholm, 1933, p. 52, 132—134, 293). De data aceasta președintele delegației ungare a evitat în comunicarea sa tot ce ar fi putut atinge susceptibilitatea națională a altor națiuni și s'a folosit și de nomenclatura românească atunci când a tratat monumente de artă din Ardeal. Această atitudine înțeleaptă merită să fie relevată.

Coriolan Petranu

ARTICOLUL intitulat „Obligațiunea omului actual” apare și în numărul pe Nov. 1936 al Revistei Fundațiilor Regale, în momentul în care era cules deja pentru revista „Gând Românesc”. Explicație: Articolul fusese trimis Revistei Fundațiilor Regale în Sept. 1935 spre eventuală publicare, cu rugămintea de a se răspunde în această privință. Cum, timp de un an, n'am primit nici o înștiințare, — și abia acum aflu că ea mi-a fost totuși trimisă în termen — m'am crezut liber a solicita rev. „Gând Românesc” ospitalitatea. Mulțumind ambelor reviste, țin totuși să lămuresc acest „double emploi”, de care, fără această explicație, o coincidență fortuită m'ar putea face culpabil.

G. Guțu

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- E. Ar. Zaharia*, Marathon. Ed. „Bucovina“ București.
Id., Stihuri; metafore și imagini românești. Iconar 1936.
Silviu Dragomir, Vasile Goldiș luptătorul și realizatorul politic. Sibiu, 1936. Biblioteca „Astra“, no. 22.
- I. Hașeganu*, Casa studențească. Contribuții pentru o mai bună organizare a vieții studențești. Cluj, 1936. „Ardealul“.
- Haig Aclerian*, Gordon Craig și ideea în teatru. București, 1936. „Vremea“.
Paul Constant, Râia. Roman. Editura „Ramuri“. Craiova, 1936.
George Popa, Plecarea spre legendă. Poeme. Editura „Lanuri“. Mediaș, 1936.
Dr. Constantin Stanca, Keprivire asupra activității Institutului pentru studii și profilaxia cancerului din Cluj, în primii 7 ani de existență 1929—1936. Cluj, 1936. Tip. „Universala“.
- Ion Breazu*, La littérature contemporaine en Roumanie. Extras din „Revue Internationale des Etudes Balkaniques“. Tome IV, 1936. Beograd.
- Victor Ion Popa*, A fost odată un războiu. (Cartea Satului, no. 17). București, Fundația „Principele Carol“.
- Constantin Norica*, Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibnitz și Kant. București, „Bucovina“.
- Octavian C. Tăslăuanu*, Amintiri dela „Lucaefărul“. București, „Bucovina“.
George Voevidca, Căntece pentru Lu. București, „Bucovina“.

REVISTE ȘI ZIARE :

Viața Basarabiei, (Chișinău) Iulie—August, Septembrie, Octombrie. — *Plaiuri Săcelene*, Iunie—Iulie, August—Septembrie. — *Libertatea*, (București) Septembrie, Octombrie. — *Tara Bârsei*, (Brașov) Septembrie—Octombrie, Noiembrie—Decembrie. — *Vremea*, (București). — *Adevărul Literar și Artistic*, (București). — *Viața Ilustrată*, (Cluj) August—Septembrie, Octombrie. — *Korunk*, (Cluj) Septembrie, Octombrie, Noiembrie. — *Szemle*, (Cluj) 1936, no. 8. — *L' Europe Centrale*, (Prahă). — *Munca Românească*, (București). — *Glas Românesc în regiunea secuizată*, (Odorheiu). — *Insemnări Ieșene*, Septembrie, Octombrie. — *Carpații*, (Cluj) Septembrie, Octombrie. — *Înainte*, (Deva). — *Ardealul*, (Brașov). — *Gazeta Odorheiului*. — *Fruncea*, (Timișoara). — *Solia Dreptății*, (Orăștie). — *Glas Românesc*, (Odorheiu). — *Solia*, (Orăștie). — *Gazeta Ciucului*, (Gheorgheni). — *Gratul Maramureșului*, (Sighet). — *Unirea Poporului*, (Blaj). — *Avântul*, (Petroșani). — *Minierul*, (Ticu-Colonie). — *Excelsior*, (București). — *Le Moment*, (București). — *Lucaefărul*, (Timișoara) Septembrie. — *Faguri Literare*, (Turda) 16 Septembrie, Octombrie—Noembrie. — *Revista Dobrogeană*, (Constanța) an. I, no. 2, 3. — *Eu și Europa*, (Deva) 1 Octombrie. — *Front Literar*, (Brașov) Septembrie. — *Revista Fundațiilor Regale*, (București) Octombrie, Noiembrie. — *Gândirea*, (București) Octombrie, Noiembrie. — *Ecoul*, (Arad). — *Clupa*, (Tg. Mureș) anul I, no. 1. — *Femeia Satelor*, (Deva) Iulie—Septembrie. — *Revista Enciclopedică*, (Cluj) Iulie, August. — *Insemnări Sociologice*, (Cernăuți) Septembrie, Octombrie. — *Kimondom*, (Arad) 8 Octombrie. — *Gala Oricând*, (Ploești) Iunie, Iulie, August, Septembrie—Octombrie. — *Afirmarea*, (Satu Mare) August—Septembrie, Octombrie. — *Orientări*, (Moinești) August—Septembrie. — *Preocupări Literare*, (București) Octombrie. — *Sociologie Românească*, (București) Iulie—Septembrie, Octombrie. — *Muzeum*, (Cluj) no. 4—9 (1936). — *Știință și Progres*, (Tg. Mureș) 10 Octombrie. — *Gazeta Cărtii*, (Ploești) 15—30 Septembrie. — *Progres și Cultură*, (Tg. Mureș) Septembrie—Octombrie. — *F. N. R.*, (București) Octombrie—Noembrie. — *Siebenbürgische Viertel-Jahrschrift*, (Sibiu) Iulie—Septembrie. — *Cuget Moldovenesc*, (Bălți) Septembrie—Octombrie. — *Scântea*, (Gherla) Octombrie—Noembrie. — *Satul și Școala*, (Cluj) Septembrie—Octombrie. — *Hotarul*, (Arad) Septembrie—Octombrie. — *Cancerul*, (Cluj) Aprilie—Iunie. — *Freemătul Școlăii*, (Cluj) Septembrie—Octombrie.

GÂND ROMÂNESC

ANUL IV. No. 10—11

OCTOMVRIE—NOEMVRIE 1936

CUPRINSUL:

- T. A. Naum*, Zece ani dela moartea lui V. Bogrea.
G. Guțu, Obligațiunea omului actual.
Ion Pillat, Sânge străbun; Fantezie de seară (versuri).
V. Vasiliu, Tinerețe, (fragment de roman).
Valentin Al. Georgescu, Mărgărit și Kyra Kyralina (legendă dramatică).
Ovidiu Papadima, Mila — ordine anacronică.
Didia Saint-Georges, Traduceri din R. M. Rilke (versuri).
E. Hențiu, Puterea obișnuinței (nuvelă).

C R O N I C I

- CRONICA PLASTICĂ. *V. Beneș*, † Tasso Marchini.
CRONICA LITERARĂ. *Marin Vătafu*, Teodor A. Naum, Horațiu.
CRONICA UNIVERSITARĂ. *Petre Sergescu*, Problema elementului românesc la Universitatea din Cluj.
CRONICA ASTREI. *Ion Chinezu*, Serbările dela Blaj.
CRONICA MUZICALĂ. *Tudor Ciortea*, Concertele George Enescu.
CRONICA TEATRULUI. *Olimpiu Boitoș*, „Pavilionul cu umbre“ de Gib. I. Mihăescu. — „Molima“ de Ion Marin Sadoveanu. — „Cidul“ de Corneille. — „In larg“ de Sutton Vane.

M I Ș C A R E A C U L T U R A L A

CĂRȚI ȘI REVISTE: *Traian Chelariu*, Aur vechiu. — *Victor Stoe*, Vedenii. — *Artur Enășescu*, Pe gânduri (Aurel Marin). — „*Cartea Noastră*“. — *D. N. Mincev*, România și renașterea bulgară (Olimpiu Boitoș). — INSEMĂRI: Al XIV-lea Congres internațional de istoria artei (Coriolan Petranu). — O explicație (G. Guțu)

Tipografia „Cartea Românească“ Cluj, Calea Dorobanților No. 14

CENZURAT

LEI 20.—